

ҚАРАҒҰСОВАҒА
КҮЙІНЕТІНДЕЙ
НЕ КӨРІНДІ?

2-бет

Азат ПЕРВАШЕВ:
ПАРЛАМЕНТТІК
РЕСПУБЛИКАНЫҢ
ИНСТИТУТТАРЫ
МЕН ПРИНЦИПТЕРІН
ЕНГІЗУІМІЗ КЕРЕК

4-бет

КАК Я ВЫУЧИЛ
КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК:
КАЗАХСТАНЦЫ
ПОДЕЛИЛИСЬ ОПЫТОМ

13-бет

ҚАЗАҚҰНИ20

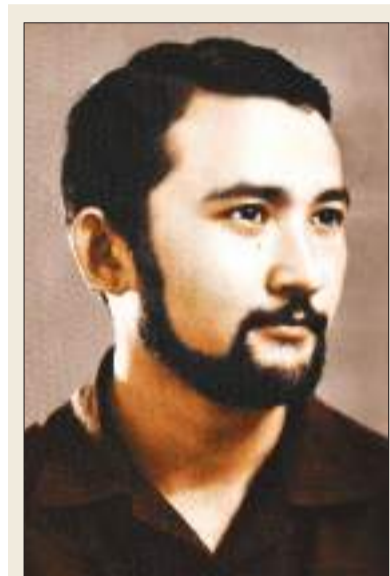
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№11 (881), 16 наурыз, 2020 жыл

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛМЕЙТІНДЕР ОРНЫНАН КЕТУІ КЕРЕК!

ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІ ҚАЗАҚША СӨЙЛЕГЕНДЕ, МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ
БІЛМЕЙТІНДЕР МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕ ҚАЛАЙ ОТЫРАДЫ?!

Парламент Мәжілісі төрағасы Нұрлан Нығматулиннің төрағалығымен өткен Мәжілістің жалпы отырысында Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс жобасы бірінші оқылымда мақұлданғаны мәлім. Жалпы отырыста Мәжіліс депутаты Наринэ Микаелян Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі вице-министрі Асхат Оразбекке цифрландыруды белсенді жылжыту жағдайында әкімшілік әділетті енгізуге қатысты мемлекеттік тілде бірқатар сұрақтар қойды.

5
бет

ЖҰМАТАЙ ҚАҒАНАТЫ

Бір күні әдемі конвертпен хат келді. Ақын ағамның өзі қол қойған сол хат мені өлеңге одан сайын құштар етті. «Қазақ поэзиясына талантты ақын келді деп айтар күн жақын екен. Тума талантты аяқ алысы байқалып тұрады. Көбірек жаз. Келешегіңе үміт артамын. Ағаң – Жұматай».

8-9
бет

БІЗГЕ ТҮБЕГЕЙЛІ ӨЗГЕРІС КЕРЕК!

Осыдан бір ай бұрынғы Қордай оқиғасы біздің Ұлттық саясатымыздың толығымымен жарамсыз екендігін тайға таңба басқандай етіп, анық көрсетіп берді. Бұны біз мойындауға тиіспіз. Диагноз дұрыс қойылмаса ауру адам жазылмақ түгілі, ауруына ауру қоса беретіні белгілі. Сондықтан, бағытымызды неғұрлым ертерек және түбегейлі түрде өзгертуге кірісуіміз – ауадай қажеттілік.

7
бет

ТРАЙБАЛИЗМ – ПРЕГРАДА ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАЦИИ?!

Когда говорят, что казахи делятся на роды – это неправильная и провокационная формулировка, надо говорить: казахский народ состоит из родов, а не делится. Мощь генеалогического дерева покоится на многовековой внутренней силе. Это благодатная биофизическая среда, где ежедневно происходит акт сотворения жизни, обновления, акт передачи генетической информации.

12
бет

АБАЙДЫ ТҮСІНУ ҮШІН АЛАШҚА ҮҢІЛУ КЕРЕК

Шыны керек, қарапайым халықтың арасында тоғыз ғасыр бұрын өмір сүрген Әбу Насыр Әл-Фараби тұрмақ, өткен ғасырда ғана өмірден өткен Абайдың өзін дұрыс түсінбей жататындар баршылық. Үлкен жиындарда «Абайдай ұлы ойшылы бар халық бақытты» деп айтқанымызбен, оның астарлы ойларына екінің бірінің тісі бата бермейді.

10
бет

ДАҒДАРЫСҚА ҚАРСЫ ШТАБ ҚҰРЫЛДЫ

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметтің және Мемлекет басшысына тікелей бағынышты органдардың жетекшілерімен кеңес өткізді. Онда әлемдегі қаржылық-экономикалық ахуал және оның Қазақстан экономикасына әсері жөнінде мәселелер талқыланды.

Президент Үкіметке, Ұлттық банкке және басқа да мемлекеттік органдарға бірқатар нақты тапсырма берді. Басты тапсырма – мемлекеттің халық алдындағы барлық әлеуметтік міндеттемелерін толық көлемде орындау. Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасы бойынша,

Премьер-Министрдің тікелей басшылығымен Шұғыл әрекет ету штабы құрылды. Дағдарысқа қарсы іс-қимылдар жоспары әзірленеді, ірі кәсіпорындарда халықты жұмыспен қамтуға қолдау көрсету жөнінде арнайы жоспар дайындалады. Президент халықты мүмкіндігінше көбірек жұмыспен

қамту мәселесін аса маңызды деп санайды.

Үкімет 2020-2022 жылдарға арналған республикалық бюджетті нақтылау жөнінде ұсыныс енгізеді. Мемлекет басшысы бюджет шығындарын қысқарту, өңірлерде халықты жұмыспен қамтамасыз ету, еліміздің қаржы-валюталық нарығын тұрақтандыру, республикалық және жергілікті бюджеттерді оңтайландыру бойынша шаралар қабылдау қажеттігін айтты.

БЮДЖЕТ ШЫҒЫНДАРЫ ҚЫСҚАРТЫЛДЫ

Әлемдік мұнай бағасының күрт арзандауына байланысты Үкімет бюджетті қайта қарап, үнемдеуге болатын шығынның бәрін қысқартуға кірісті. Әсіресе, кейінге қалдыруға болатын шаралардың шығынын түгел жауып жатыр.

Шектеудің тек әлеуметтік төлемдерге қатысы жоқ. Ал әлеуметтік жәрдемақылардың шығынын сол үнемделген қаражат есебінен толықтыру көзделіп отыр. Ендігі мәселе күрт төмендеген мұнай бағасының ел қазынасына әсері жай-

лы болып отыр. Қазіргі басты міндет – әлеуметтік төлемдерін өз күйінде сақтап қалу. ҚР Қаржы министрі Әлихан Смайлов зейнетақы, жәрдемақы және атаулы әлеуметтік көмектерді индексациялау үшін шаралар қабылданады деп сендірді. Теңгенің бағамына байланысты, бірқатар шығыстар да индексацияланады. Ал халқымыздың басым бөлігін құрайтын еңбекшілердің жалақысы мәселесі ашық қалды. Оны алдағы уақытта кәсіпорындар мен мекемелердің өздері шешуіне тура келетін сияқты.

Қасым-Жомарт Тоқаев азық-

түлік бағасының шарықтап кетпеуін Сауда және интеграция министрі Бақыт Сұлтановқа тапсырған болатын. Жалпы, алдыңғы жылы елдің үшжылдық бюджетін жасағанда мұнай бағасын 55 доллар, ең қиын жағдайда 45 доллар деп негізге алынған еді. Қалыптасқан жағдайға байланысты біздің министрлер 30 доллардың өзі біздің бюджетке «қауіпті емес» дегеннен танбай отыр. Әйтсе де биылғы бюджет шығындары қайта қаралып, сәуір айының ортасында жаңа ықшамдалған нұсқасы ұсынылмақшы.

ӘЛЕГІ КӨП ӘЛЕУМЕТТІК КӨМЕК

Қарағанды облысында атаулы әлеуметтік көмекті заңсыз алды деген 350 отбасы жауапқа тартылуда. Еңбекпен қамту бөлімі сотқа сүйрегендер 33 миллион теңгені қазынаға қайтаруы тиіс.

Зангерлер биліктің бұл әрекеті заңға қайшы дегенді айтады. Өйткені шенеуніктер әлеуметтік жәрдемақыны тағайындағанда арыз берушілердің табысын жіті тексермеген. Мысалы, көмектелмеген 7 баласы бар Сәрсенбаевтар отбасы әлеуметтік көмекті былтыр төрт ай алған. Алайда аузы асқа енді жарыған жанұяның берекесі ұзаққа созылмады. Күзетші болып істейтін отағасының қыста мектептің ошағына от жаққаны кедергі болыпты. Үкіметі жарылқап, жәрдемақы берген көпбалалы отбасы енді биыл сол төрт айда алған 517 мың теңгені қайтаруы тиіс. «517 мыңды қайдан алып төлейміз, қайдан көмек бар бізге? Ертең мен «Алтын алқа» алайын деп отырған анамын. Сонда маған «Алтын алқаны» не деп береді?» - дейді көпбалалы ана Нәзгүл. Мамандардың айтуынша жұмыспен қамту орталықтары осындай отбасыларға берілген жәрдемақыны толық талап етпесе де болады екен. Тек жан басына шаққандағы күнкөріс шегі 20897 теңгеден асқан соманы сұраса, заңға қайшы емес көрінеді. Бірақ жемқорлардың жемсауында кеткен миллиардтарды көрмесе де, көпбалалы анаға берілген санаулы артық қаржыны қайтаруға біздің билік ондай қадамға бара қояры екіталай.

ҚАРАҒҰСОВАҒА КҮЙІНЕТІНДЕЙ НЕ КӨРІНДІ?

Мәжіліс депутаты Гүлжан Қарағұсованың пікірінше, мемлекеттің салық төлеушілердің есебінен несиелік қарыздарды кешіруі дұрыс емес. Бұл туралы депутат Мәжілістің салық заңнамасындағы өзгерістер талқыланған отырысында айтты.

Көпбалалы және тұрмысы төмен отбасылардың несиелерінің басыларын есебінен кешіріліп жатқаны Мәжіліс депутаты Гүлжан Қарағұсованың ашуына әбден тиіп, күндіз күлкі, түнде ұйқы көрмей жүрген көрінеді. Оның есебінше олар «Біз бен сіздің есебімізге өмір сүріп жатыр» екен. Депутат Мәжіліс отырысында Үкіметтің бұл әрекетін қатаң сынға алды. «Өмірімде бір рет ипотека, екінші рет несиелендім. Бәрін уақытынан бұрын жаптым. Неге олай жасағанымызды білмеймін. Өйткені менің де қарызымды қазір жауып беретін еді. Мен несиеленіп, оны төлемейтіндерге күйініп жүрмін. Үкіметтің бұл саясатымен келіспеймін», – деді ол тұрмысы төмен тұрғындарға жасалған жеңілдіктерге ашық түрде қарсы шығып. Дәп осы сөз халық қалаулысының аузынан шыққаны сенімдіміз келмейді. Жұрттың қамын жейді деген депутатымыздың түрі осы болса, әкімдер мен министрлерден не күтуге болады?

Қазақшадан қақалып, сөйлей қалса көпшілікті күлкіге қарық қылатын Қарағұсоваға «Неге олай жасағанын білмесе», біз түсіндіріп берейік. Біріншіден, алдындағы қызметтерді айтпаған күннің өзінде 1995 жылдан – ҚР Құнды қағаздар бойынша ұлттық комиссияның төрайымы, 1997 жылдың қаңтар айынан – «Қаржы нарықтары институттары» ҚҚ президенті, 1997 жылдың мамыр айынан – ҚР Парламенті Сенатының депу-

таты, Экономика, қаржы және бюджет жөніндегі комитеттің төрайымы, 2001 жылдан – ҚР тұрғындарды әлеуметтік қорғау және еңбек министрі, 2007 жылдан бері – ҚР Парламенті Мәжілісі «Нұр Отан» ХДП тізімі бойынша депутатысыз. Демек осы жылдар бойы үнемі халық есебінен жоғары жалақы алып, түрлі жеңілдіктер көріп келдіңіз. Тұрмысы төмендер үшін жоғары лауазымда жүріп шыбық басуын сындырмағаныңызды ешкім көзге түртіп көрсетіп, халық күйінген жоқ. Іштарлықтан ішіңіз күймесін, жеңілдік жасалса ол халықтың өзінің ақшасы, сіздің жеке қалтаңызға қол салып жатқан ешкім жоқ.

Екіншіден, халықтың тұрмысы төмен болғандықтан, оларға көмек көрсетіліп жатқанын ұмытпаңыз. Сіз министр, депутат болып халыққа не жақсылық жасадыңыз? Экономика ғылымының докторы ретінде тығырықтан шығар жол сілтедіңіз бе? Жоқ. Депутат ретінде жайлы орында жоғары жалақы алып отырғаныңыз сол бүгін қиналып жатқан халықтың арқасы екенін ұмыттыңыз. Ал, жұрттың ақшасын санағыңыз келіп шыдай алмай бара жатсаңыз, жемқорлардың жемсауында кеткен, алды шетелдерде жатқан миллиардтаған қаржыны халыққа қайтаруға күш жұмсаңыз.

ЖЕМҚОРЛЫҚ ЖАЙЛАҒАН МИНИСТРЛІК

Индустрия және инфрақұрылымдық даму министрлігі пара алғыштардың сапын бастап тұр. Мәселен, былтыр ғана осы министрліктің 20 қызметкеріне қатысты қылмыстық іс қозғалған.

Жемқорлық көбіне жол жөндеу жұмыстары мен көлік бақылау саласын жайлапты. Ал жол жөндеу саласында атқарылатын жұмыстың құны көп жағдайда қасақана қымбат көрсетіледі екен. Былтыр ол 8 миллиард 200 миллион теңгеге артық айтылыпты. Бұл жағдай, әсіресе, Қостанай облысында жиі ұшырасады. Сондай-ақ, жөндеген жұмыстарды қабылдау комиссиясы кемшіліктерге көз жұмып келген. Әрі салық төлеушілерге қанша қаржыға қандай жұмыс атқарылғаны турасында ақпарат берілмейді.

«Жылда белгілі бір жолдар ғана жөнделеді. Тұрғындардың ұсынысы, шағымдары ескерілмейді. Жол сапасын бақылайтын электрондық қосымша әкімдіктер тарапынан қолданылмайды. Бұл осы саладағы жұмыстың ашық жүргізілмейтінін дәлелдей отыр» – дейді ҚР Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі Алдын алу департаментінің басшысы Анар Жарова.

ДИМАШТЫ КИЕВ ҚАЗАҚША ҚАРСЫ АЛДЫ

Киевтегі Жуляна халықаралық әуежайының диспетчері қазақстандық әншіні қазақша хабарламамен қарсы алды.

Қарсы алушы көпшіліктің қолдарында Қазақстан мен Украинаның жалаулары, әншіге шын пейілдерімен ұсынғысы келетін гүлдері мен сыйлықтары бар. Ал әншінің жанары «Дай-дидау» әні 8 жылдан кейін Украинаға оралды!» деген жазуы бар үлкен плакатқа түсті. Демек, көрермендер Киевтегі концертті шынымен күткен екен.

Жанкүйерлер де Димашты қазақ тілінде: «Димаш Құдайберген, Киев қаласына қош келдіңіз!» деп таза әрі еш акцентсіз ұранмен күтіп алды. Олар сонымен қатар әншіге символикалық сыйлық – гетман күшінің нышаны болып табылатын зерлі мата сыйлады. «Сіздің әңгізі бен даусыңыз біздің жүрегіміз бен санамызды ешқашан өшпейтіндей жаулап алды. Бұл кестелі мата сіздің шығармашылығыңыздың біздің жүрегіміздегі орнының белгісі болып қалсын» – деді жанкүйерлер Димашқа қуанышпен.

Егеменді елдіміздің ерекше бір белгісі – төл теңгеміз екені баршаға аян. Табанының бүрі кеткен теңгеміз тағы да тайғанақтап төмен құлдырады. Соңғы күндері оның бағамы әлемді жаулаған жасыл қағазбен салыстырғанда ақша айырбастау орындарында бір доллар 400 теңгеге дейін барып қалды. Мұны экономикалық дағдарыс дауылының қайта айналып келіп соққаны деп түсінуіміз керек. Бұл жолғы дауылдың екпіні қатты секілді.

дан да төмен түсіп кетуі мүмкін. Мұндай жағдайда АҚШ валютасы 400 теңгеден асып кетеді» - дейді қаржы саласының белгілі сарапшысы Арман Бейсембаев.

Әрине, мұның бәрі болжам ғана. «Жаман айтпай, жақсы жоқ» демекші, қалай болғанда да алда болар жағдайды жан-жақты мүмкіндігінше болжап, талқылағанның артықшылығы жоқ. Бір-екі күнді құлдыраудан соң теңге ештеңе еспеп есіні жыйып, еңсесін көтере бастаған сияқты. Бірақ бұл жолғы құлаған терең шұңқырдан жақын арада шыға қояры

шаралар қабылданады. Тенгенің бағамына байланысты бірқатар шығыстар индексацияланады» дегенмен, бұл түпкілікті, тұрақты нәтиже беретін шешім емес. Бұл – өзімізді өзіміз алдау. Ондай тәсілді қолданып келе жатқанымызға отыз жылдай уақыт болды. Ондай жеңілдік жасау өзімізден келмейді, тағы да Ұлттық қордың қамбасын тақырлаймыз. Ұлттық қордың қожынына қайта-қайта қол сұғу мемлекеттің қауіпсіздігін әлсірету ғана. Зейнетақы мен жәрдемақыны көтергенмен халықтың қалған басым бөлігі қалай

отыз жылда жұрттың бәрі біліп алды. Мәселе сол заңдылықтар күнделікті тәжірибемізде нақты іске аспай жатқанында емес пе? Елдің экономикасына жауапты министр мұны жақсы білуге тиісті. Мұнай мен доллар бағасы көтерілсе неге халық тұтынатын тауарлар құны бірден шарықтап кететінін нақтылап зерттемейді, әлде оған біліктілігі жетпей ме? Олай болса бұл лауазымда несіне отыр? Жалпы алғанда біздің елімізде басы артық мекемелер мен министрліктер көп. Айталық Сауда және интеграция

сап тұр» – деп жаттанды жауапты сақ еткізді. Мұндай жауапты біз жылдар бойы естіп келе жатырмыз. Реттелетін болса мұнай бағасы екі есе арзандағанда бензиннің құны неге екі есе төмендемейді? Министр өзінің не айтып тұрғанын білмейтін сияқты. АҚШ президенті Дональд Трамп «мұнай бағасының күрт төмендеуі тұтыншыларға тиімді, өйткені бензин арзандайды» деп сүйіншілеп жатса, біздің министр бәріне жайбаракат қарап отыр. Оның себебі біреу ғана – бұл сал бір ғана монополистің қолында Жанар-жағар май, газ саласында нарық заны талап ететін кәсіпкерлер арасындағы бәсекелестік деген атымен жоқ, бәрі бір монополистің қолында шоғырланған, бағаны қалай көтеремін десе де өзі біледі. Ондай мықтыларға Ұлттық қауіпсіздік комитеті, прокуратура, жемқорлыққа қарсы агенттік, монополияға қарсы комитет сияқты біздің толып жатқан құқық қорғау орындары да ештеңе істей алмайды. Қарсы шықса өз бастарына пәле табатынын біледі, үнсіз, былықты көріп тұрса да көзін жұмып қарайды. Бұл жалғыз ғана мұнай өнімдері емес, барлық салада да солай. Біздегі нарықтық бәсеке деген – біреудің бизнесі мен кәсібін тұншықтыру, тіпті тартып алу. Сол арқылы өз бизнесті жолындағы қарсыласын күртү үйреншікті жақсылайтқан бұл заңбұзушылықты дәлелдеудің өзі оңай емес. Мысалы біздегі әкімдер мен депутаттардың басым бөлігі бұрынғы бизнес өкілдері. Сонда олар бар байлығын сарқ етіп, басы бүтін халыққа тапсырып мемлекеттік қызметке келгені ме? Әрине жоқ. Ондайлар халыққа адал қызмет етудің орнына мемлекеттік лауазымын пайдаланып сол пайда әкелетін жеке кәсіпорнын қызғыштай қорғаумен ғана айналысады.

Әнгімені теңгемен бастап, мұнай, доллар, экономикаға ауысып кетуіміздің өзіндік себебі бар. Теңге тағдыры, экономикамен тығыз байланысты, оны өмірмендігі өндірлікке тікелей тәуелді. Бүгінгі шикізатқа ғана негізделген экономика жағдайында теңгеміздің тұрақтылығын көреміз деу бекершілік. Халық тұтынатын тауарларды түгеліне жуығын шетелден алып жатсақ долларға табынуымыз ешқашан тоқтатылмайды. Өйткені тауарларды әлемдік айналыстағы доллармен ғана сатып аламыз. Егер сол тауарлардың бәрін өзіміздің елімізде жасап шығаратын болсақ бізге доллардың аса қажеті де болмас еді. Өкінішке орай, отыз жылда отандық өндірісті өрістете алмай қойдық, оны мойындауымыз керек. Экономика мен саясатқа шетелдердің ықпалы болғанмен бұл дағдарысқа көпшілік жағдайда өзіміз кінәліміз. Бұдан кейін төл теңгеміз құнсызданып кетті деп кінә артудың қажеті жоқ. Өзіміз егеменді ел атанғанымызбен теңгеміз тәуелсіздікке қол жеткізе алмай келеді. Түр-түсі, сапасы жағынан ешкімнен төмен түспейтін теңгеміздің дамыған елдердің валютасымен қашан иық тірестіріпін айту қиын. Ол үшін жоғарыда айтылған кемшіліктердің бәрін түзеп, әсіресе елімізді жайлаған жемқорлықты жою керек. Біздің қоғамда қабылданған заңдар өрескел бұзылып жататын қазіргі қалыптасқан жүйеде оны іске асыру мүмкін емес...

ТЕҢГЕМІЗ ҚАШАН ТӘУЕЛСІЗ БОЛАДЫ?

Олай деп айтуға негіз бар. Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Үкіметтің және Мемлекет басшысына тікелей бағынышты органдардың жетекшілерін шұғыл жинап алып кеңес өткізді. Кеңесте әлемдегі қаржылық-экономикалық ахуал мен оның Қазақстан экономикасына әсері жөніндегі мәселелерді талқылауы тегін емес. Мемлекет басшысы еліміздің қаржы-валюталық нарығын тұрақтандыру, республикалық және жергілікті бюджеттерді оңтайландыру бойынша тиісті шаралар қабылдауды шегелеп тапсырды. Дағдарысқа қарсы арнайы штаб құруы соның айғағы. Ал, теңге бағамының құлдырауы шынында да тұрғындарымыздың тыныштығын бұзғаны рас. Жұрт қолындағы азын-аулақ ақшасы мүлдем құнсызданып кетпес үшін ақша айырбастау орындарына ағыла бастады. Әншейінде қажетінше сатып алатын доллар да тапшы бола қалды. Ондай айырбастай қоятын ақшасы жоқ, күнделікті тамағын әзер тауып жеп жүргендердің жағдайын ауызбен айтып жеткізу қиын. Өйткені, ішкері тамақ пен киім-кешегіміздің бағасы АҚШ ақшасына тікелей байланысты. Доллар қымбатта болғаны біздегі қалыптасқан әдет бойынша азық-түлік пен тауарлар, қызмет көрсету түрлерінің бәрі бірден шарықтап шыға келетінін бәріміз білеміз.

Бұл жолғы дағдарысқа не себеп болды? Мамандардың айтуынша, бірінші кезекте жер бетін жайлай бастаған коронавирус кінәлі болып шықты. Әлемнің жартысынан көбін өз тауарларымен қамтасыз етіп келе жатқан Қытай елі сыртқы саудасын тоқтатып, қара басының амандығын күйттеп кетті. Қауіпті вирус жайлаған аспанастаны елімен әлем елдері сауда-саттық байланыстарын тоқтатып, дүниежүзілік экономикалық қатынастар күрт азайды. Екіншіден, осыған байланысты мұнайға деген сұраныс азайып, оның бағасы жылдың басындағы баррелі 65-68 доллардан бірден 30-35 долларға дейін, яғни екі есе төмендеп кетті. Оған мұнай алпауыттары Сауд Арабиясы мен Ресей бастыларының өзара келісе алмауы да өз салқынын тигізіп отыр. «Егер әлемдік нарықтағы мұнай бағасы тұрақталмаса, 1-доллар 400 теңгеден асып жығылуы мүмкін», - деген болжамдар айтыла бастады. «Бірінші сәуірге дейін мұнай өндіруші елдердің өзара келісім жасауына уақыты бар. Егер ешқандай мәмілеге келмей, Сауд Арабиясы бұрынғыдай көп мөлшерде мұнай өндіруін жалғастыра берсе, қара алтын құны 25 доллар-

екіталай. Айырбастау орындарында бір доллар 396-397 теңгеден сатылуда. Бүгінгі бағамның алдағы уақытта қай жағына қарай қисаятынын дәп көз ешкім дәп басып айта алмасы анық. Тенгенің құлдырауы банк жүйесіне, жалпы қаржы саласына тікелей әсер етері түсінікті. Қазақстан ақша айырбастаушылар қауымдастығының президенті Аршын Ғалымбаевтың айтуынша ақша айырбастау деңгейі айтарлықтай төмендеген. Доллардың күрт қымбаттауына байланысты Ұлттық банк базалық мөлшерлемені 12 пайызға дейін көтерген. Демек бұдан былай банктердің беретін несие пайызы жоғарылайды деген сөз. Осыған байланысты несие алушылар да банктерге бара қоймасы белгілі. Ал теңгедегі депозиттердің сыйақы мөлшерлемесі 13 пайызға дейін артады.

Байлардың мұртын балта шаппасы белгілі, есесіне қарапайым халық қиналары сөзсіз. Осыны сезінген Үкімет бюджетті қайта қарап, үнемдеуге болатын шығынның бәрін қысқартуға кірісті. Әсіресе кейінге қалдыруға болатын шаралардың шығынын түгел тоқтатып жатыр. Ал әлеуметтік жәрдемақылардың шығынын сол үнемделген қаражат есебінен қайтарып беріп отыр. Олардың қазіргі басты міндеті – әлеуметтік төлемдердің деңгейін өз күйінде сақтап қалу. Өйтпесе қатардағы қарапайым жұрттың сатып алу қабілеті мүлдем төмендеп, тіпті аштық орын алуы әбден мүмкін. Ал, оның соңы қисылыққа жеткізбейді. ҚР Қаржы министрі Әлихан Смайлов осы отырыста әдеттегідей жұртты тыныштандыру үшін «Зейнетақы, жәрдемақы және атаулы әлеуметтік көмектерді индексациялау үшін

күн көрмек? Жұмыстары баяулап қалған кәсіпорындар еңбекшілеріне беретін жалақыны қалай көтермекші? Бұл туралы ешкім оңтайлы пікір айтқан жоқ, айта алмайды да. «Биыл бұл бюджеттің қаншалық шамасы жететініне байланысты. Ал жеке компанияларды жалақыны көтеруге шақыра алмаймыз. Біз тек жұмыс орындарын сақтап қалуға және жалақының уақтылы берілуіне күш саламыз», – деді ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрі Біржан Нұрымбетов дәрменсіздігін танытып. Ол түсінікті де өңдіріс ошақтарының отыны бәріне аса олар жұмысшылардың жалақысын қалай көтермекші, өз қалталарынан үнемі қаржы төлей алмайды ғой, ол мүмкін емес.

Әлемдегі, оны ішінде біздің елімізде орын алған жағдайға байланысты сала басшылары өз өресі жеткенінше дағдарыстан шығудың жолын сілтеп, пікірлерін айтып бақты. «Доллардың ықпалынан баға нарығы өзгермеуі керек. Егер баға қымбаттап жатса, оған басқа жағдайлар әсер етуі мүмкін. Мысалы, науқан кезі, тауар айналымына кедергілер, бәсекелестіктің болмауы немесе саудагерлердің өзара келісіп алуы сындық жағдайлар» – деді ҚР Ұлттық экономика министрі Руслан Дәленов мүлдем айдалаға лағып кетті десек артық емес. Осы жерде министр елдегі экономикалық жағдайды нашар білетінін, халықтың арасында болмайтынын көрсетіп алды. Министр емес, нарықтық қатынастары қалыптасқан шетелден келген сарапшыдай қайдағы бір нарық заңдылықтарының теориялық тұжырымдамаларын айтып әлек болды. Нарық заңын Құдайға шүкір

министрлігі немен айналысады? Ештеңеміз, түк бітіріп отырған жоқ. Сауда саласындағы баяғы былық сол күйінде қалып отыр, ешқандай интеграцияны, дамуды көрген емеспіз бұл саладан. Сауда да экономика саласының бір тармағы. Сондықтан оны Экономика министрілігіміз біріктіріп, оңтайландырамыз. Кез келген министрліктің шатын алып қараңызшы, толған департаменттер мен басқармалардан тұрады. Онда мыңдаған адамдар отыр. Біздің еліміз мемлекеттік қызметкерлер тұры жағынан әлемде бірінші орында тұр. Олардың санын қысқартсақ сол мыңдаған адамдарға төленетін жоғары айлық басқа аса қажетті салаларға жұмсалады. Айта берсек, мұндай қажеті жоқ мекемелер бізде өте көп. Мысалы Қаржы министрілігі тұрғанда «Самұрық Қазынаның» керегі қанша? Оның жүздеген еншілес бөлімдерінің өзіне жылына миллиардтаған қаржы кетіп жатыр. Оларды қысқарту туралы әңгіме жылдар бойы айтылып келеді, бірақ нәтиже жоқ. Бәлкім, бұл мекемелер мықты біреулердің тікелей бизнесі шығар, сондықтан да оларды жабу мүмкін болмай отыр.

Сыныққа айтар сылтаудың бірі – мұнай бағасы бер. Біздің бағасындай бір парадокс бар, мұнай бағасы түссе де бензин құны ешқашан арзандамайды. Жакында «Мұнай бағасы арзандай ма?» деген журналистер қойған сұраққа ҚР Энергетика министрі Нұрлан Ноғаев «Бензиннің бағасы бірнеше жылдан бері еркін нарықта. Ұсыныс пен сұраныстың нәтижесінде реттеліп келе жатыр. Оған қажет бензин, жанармай қоры жеткілікті. Еліміздегі мұнай өңдеу зауыттарының барлығы штаттық түрде жұмыс жа-

Азат ПЕРУАШЕВ:

ПАРЛАМЕНТТІК РЕСПУБЛИКАНЫҢ ИНСТИТУТТАРЫ МЕН ПРИНЦИПТЕРІН ЕНГІЗУІМІЗ КЕРЕК

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ А.Ұ.МАМИНГЕ ДЕПУТАТТЫҚ САУАЛ

Ендігі экономикалық реформалардың саяси өзгерістерсіз дамуы мүмкін емес. «Ақ жол» партиясы парламенттік республиканың институттарын мен принциптерін енгізуді ұсынды. Тиісті депутаттық сауалды «Ақ жол» партиясының төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашев жолдады.

«Ақ жол» демократиялық партиясының фракциясы мемлекеттің 9 наурыздағы әлемдік нарықтардағы мұнай бағасының құлдырауы салдарынан туындаған дағдарысты еңсеру үшін күш-жігеріне қолдау көрсетеді.

Бұл оқиғалар, соңғы жылдардағы басқа сауда соғыстары сияқты, шикізатқа бағдарланған экономикасы бар елдердегі өсу мен макроэкономикалық процестерге тағы да қолайсыз жағдай туғызуда.

Дегенмен, мемлекет пен үкімет басшылығының жаһандық ахуалдағы өзгерістерге жедел реакциясы, ең алдымен Ұлттық президент құрымын Ұлттық қордың құрамында «қауіпсіздік жастығының» болуы – Қазақстанға дағдарыстың жағымсыз әсерін едәуір төмендетуге және қоғам алдындағы әлеуметтік міндеттемелердің орындалуына кепілдік береді.

Осыған байланысты біз жедел әрекет ету штабының құрылғанын қолдаймыз. Сондай-ақ, қабылдаған басым шараларды оң бағалап, Үкіметке қажетті көмек көрсетуге дайынбыз.

Сонымен бірге кейбір қандамдарды нақтылау қажет деп санаймыз.

Үкімет пен Ұлттық банктің бірлескен мәлімдемесінде:

- әсіресе әлеуметтік маңызы бар тауарлар мен қызметтерге бағаның негізсіз өсуіне жол бермеу туралы;

- қызметкерлердің қысқартуының алдын алуды қатаң бақылау туралы;

- Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесінің 9,25% -дан 12% -ға дейін жоғарылауы туралы айтылған.

Аталған бағыттар бизнес-қауымдастықта, ең алдымен, шағын және орта бизнес арасында белгілі бір мәселелерді тудырады.

Мәселен, бағалардың көтерілуінің негізділігі мен негізсіздігі қалай анықталады?

Бұл жағдайда бүкіл күн тізбегі ескеріле ме, әлде тек үй жанындағы дүкендер мен тауар өндірушілері қайтадан айыпты бола ма?

Ал импорттық тауарлар мен шикізат, банктерге несие төлеу, қайта салық салу сынды басқа шығындарды айтпағанда, энергетика, сумен жабдықтау, кірме жолдардың иелері, жоғарыда аталған әр түрлі басқару компанияларының өңірлік монополистердің тарифтердің өзіндік құны артады.

Олардың тәбеті, миллиондаған жалақы мен бонустар нан,

сүт, жарма, макарон өнімдері, балалар киімдері және басқа да өнімдерден тұрады.

Әкімдіктер алдымен бұл тауарлардың бағасын қадағалап отырады, ал монополистер мен өндірушілердің күресі, әдетте, ескерусіз қалады.

Жұмысшылардың қысқарту болдырмауға қатысты қатаң бақылау Қазақстанның табиғи ресурстарын пайдаланатын шикізат алпауыттарына қатысты өте маңызды шара болып табылады.

Алайда, барлық салаларға, оның ішінде шағын және орта бизнеске бірдей көзқарастың таралуы, әсіресе біздің шенеуніктердің «қатаң бақылау» дегенді қалай түсінетінін ескерсек, қиындық туғызуы мүмкін. Өйткені, олар «жұмсақ» бақылау туралы ешқашан естімеген.

Болып жатқан жағдайларға байланысты халықтың сатып алу мәңделіті объективті түрде төмендейтін анық.

Бұл дегеніміз, халықпен жұмыс істейтін кәсіпорындардың кірісі азаяды, оларға объективті тенденцияларға қарамастан бағаны көтеруге

тыйым салынды. Егер бизнес тиімсіз болып қалса, жалақыны қалай төлейді?

Шағын жұмыс бригадалары қысқартуды немесе тіпті бизнестің жабылуын болдырмау үшін жалақыны азайту керектігін түсінеді.

Бұл шағын және орта бизнестің күші, егер жағдай нашарласа, шығындарды азайтып, импульс қалпына келтірілсе, ол қайтадан жылдамдықты көтере алады. Егер сіз шағын және орта бизнесті осы мүмкіндіктен айырсаңыз, ол тек қана құлдырауға ұшырайды. Себебі, оның қауіпсіздік деңгейі әлсіз.

Ұлттық банктің базалық мөлшерлемесін көтеру туралы айтар болсақ, бұл шешім экономиканың өсуі кезінде пайыздық өсуді белгілейтін контрициклді ережелерді ескермейді, ал дағдарыс жағдайында, керісінше, несиелерді арзандатады.

Осыған қарамастан, негізінен шетелдік тауарлар саудасы сақталады. Несиелер бойынша осындай пайыздық мөлшерлемелер отандық өндіріс үшін ешқашан пайда әкелмейді.

Импортқа тәуелділік валюта бағамдарының өзгеруіне және шикізат бағаларына деген үлкен тәуелділікті білдіреді. Бұл шегі жоқ шенберге ұқсайды.

Қазіргі жағдайда инвестицияны шикізаттық емес индустрияландыру бағдарламасын жеделдету, қосымша қаражат бөліп, Индустриялық даму қорының жұмысын іске қосып, дайын өнімді, ең алдымен тұтыну тауарларын өндіруге арзан және ұзақ мерзімді қаражат ұсыну керек. Адал бәсекелестік пен ашық нарықтық жағдайларды қамтамасыз ету қажет деп санаймыз. Шағын және орта бизнестің емес, өндірушілер мен халықтың мойнында отырған монополистерден бағаны ұстап тұру керек. Тауарлардың өзіндік құнына қосымша ауыртпалық болып табылатын кәсіпкерлердің өндірістік емес, несиелік және сыбайлас жемқорлық шығындарын мүмкіндігінше азайту керек. Болашақта мұнайға тәуелділіктен бас тартып, заманауи әртарапандырылған экономика құру үшін шұғыл шаралар қажет. Үкіметтің және оның қоғам алдындағы шешімдерінің ашықтығы – мұның ең жақсы құралы болмақ.

«Ақ жол» демократиялық партиясы парламенттік республиканың институттары мен қағидаттарын кезең-кезеңімен жүзеге асырмай экономикалық реформалар жүргізу мүмкін емес деп санайды.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз дағдарысқа қарсы шараларды жүзеге асыру барысында болып жатқан оқиғалардың жүйелік себептеріне, әсіресе шағын және орта бизнеспен өзара әрекеттесуге назар аударуды сұраймыз.

Құрметпен,
«Ақ жол» Демократиялық партиясының депутаттары

Азат ПЕРУАШЕВ:

«АҚ ЖОЛ» ФРАКЦИЯСЫНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫ

МӘЖІЛІСТІҢ САЛЫҚ КОДЕКСІ БОЙЫНША ЖҰМЫС ТОБЫНА ЕНГІЗІЛУІ ТИІС

Азат Перуашев «Ақ жол» фракциясының депутаттарын Мәжілістің Қаржы және бюджет комитетінің Салық кодексі бойынша жұмыс тобына енгізуді талап етті. Кеше салық салу және инвестициялық климат туралы заң жобасын таныстыру кезінде ол «Ақ жол» фракциясының мүшелері Екатерина Никитинская мен Дания Еспаеваны осы заң жобасының жұмыс тобына қосу туралы өтінішпен Мәжілістің тиісті комитетінің басшысы Гүлжан Қарағұсоваға жүгінді.

Бұған дейін комитет басшылығы депутаттардың өздері бірнеше рет өтініш білдіргеніне қарамастан, оларды жұмыс тобына енгізуден бас тартқан болатын.

Г.Қарағұсова өз кезегінде А.Перуашевтің қоғамдық сұранысына байланысты өз ұстанымын түсіндіре отырып, Қаржы және бюджет комитеті өз өкілін осы топқа енгізгеніне («Нұр Отан» фракциясынан депутат С.Симоновты) және басқа депутаттар топ мүшесі болмай-ақ заң жобасын талқылауға

қатыса алатындығына тоқталды. Алайда, «Ақ жол» фракциясының жетекшісі мұндай түсініктемелермен келіспейтінін жеткізді. Өйткені, жұмыс тобына кірмейтін депутаттар топта талқыланған түзетулер бойынша дауыс беруге құқылы емес. Сонымен қатар, заңнама мен Мәжіліс Регламенті жұмыс тобының санын шектемейді және фракцияларға өз депутаттарын жіберуге тыйым салмайды.

Кішігірім талқылау нәтижесінде профилдік комитеттің жетекшісі

Г.Қарағұсова «Ақ жол» фракциясының депутаттары Е.Никитинская мен Д.Еспаеваны заң жобасы бойынша жұмыс тобына қосуға келісіп, сондай-ақ, өз комитеті бойынша «Нұр Отан» партиясынан тағы екі депутатты қосуды тапсырды.

Сонымен бірге, А.Перуашев әріптестері мен мемлекеттік органдардың өкілдерін ағымдағы жылдың 4 наурызында «Ақ жол» фракциясының өтініші бойынша Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты 2017 жылғы 29 маусымдағы «Салық заңнамасын қолданудың сот практикасы туралы» Нормативтік қаулының ережелерін көптеген адал кәсіпорындарға әсер еткен мәмілелерді жарамсыз ету тәртібі туралы ережелерін өзгерткені туралы хабарлар етті. Бұл шешім жалған

кәсіпкерлерді анықтауды және салық органдарының талаптарын ресми негізде емес, мәмілелердің мәні бойынша қарауды білдіреді. Осыған байланысты «Ақ жол» партиясының жетекшісі Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетінің басшылығына жалған мәмілелерді анықтау мен олардан адал кәсіпкерлік операцияларын бөлудің бірыңғай әдістемесін әзірлеуді жеделдетіп, оларды тікелей іс-әрекет нормалары ретінде Салық кодексіне енгізуге шақырды.

«Ақ жол» демократиялық партиясының фракциясы өз жұмысын жалғастыруда.

Қазақстанның «Ақ жол» Демократиялық партиясының баспасөз қызметі

Парламент Мәжілісі төрағасы Нұрлан Нығматуллиннің төрағалығымен өткен Мәжілістің жалпы отырысында Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекс жобасы бірінші оқылымда мақұлданғаны мәлім. Жалпы отырыста Мәжіліс депутаты Наринэ Микаелян Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі вице-министрі Асхат Оразбекұлы цифрландыруды белсенді жылжыту жағдайында әкімшілік әділетті енгізуге қатысты мемлекеттік тілде бірқатар сұрақтар қойды.

2002 жылы сол кездегі Сыртқы істер министрі Ерлан Ыдырысов: «Если вы мне не поменяйте мой мозги, мне казахский язык не выучить!» деп, анауына емес, парламенттің алдында мәлімдегенде біздің сол кездегі солқылдақ парламент: «Қазақ тіліне миың жетпесе, қалай қазақ министрі боласың, орныңды босат!?!» деп айта алған жоқ. Өйткені, парламентте де өз ана тілі мен мемлекеттік тілін білмейтіндер, сондықтан қазақ тіліне қарсылар аз емес еді... Бұл оқиға туралы біз сол кезде «Қазақ үні» газетінде «МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛГЕ МИИ ЖЕТПЕГЕНДЕР ҚАЛАЙ МИНИСТР БОЛАДЫ?..» деген мақала жазған едік.

Сол Ерлан Ыдырысовымыз өзі айтқандай, қазір миын ауыстырды ма, немесе қазақ тілін үйренді ме, белгісіз, бірақ мемлекеттік тілді білмей-ақ мемлекеттің екі рет министрі болды?! Қазір екінші

дар мемлекеттік тілді барынша дамытуға міндетті.

«Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» ҚР Заңының 11-бабы бойынша «Мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдардың азаматтардың өтініштері мен басқа да құжаттарға қайтаратын жауаптары мемлекеттік тілде немесе өтініш жасалған тілде беріледі».

Ендеше:

1. Парламент қабырғасында Мәжіліс депутатының қазақша сұрағына орысша жауап берген;

2. Қазақстан Республикасы Конституциясының 7-бабы мен Қазақстан Республикасы «Тілдер туралы Заңының» 4,11-баптарын бұзған;

3. ҚР Президенті тапсырмасын орындамаған;

4. Мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі – мемлекеттік тілді кемсітіп, Қазақстанның ұлттық мүдде-

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛМЕЙТІНДЕР ОРНЫНАН КЕТУІ КЕРЕК!

ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІ ҚАЗАҚША СӨЙЛЕГЕНДЕ, МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛМЕЙТІНДЕР МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕ ҚАЛАЙ ОТЫРАДЫ?!?

Қазыбек ИСА,
ҚР Президенті жанындағы
Ұлттық Кеңес мүшесі

Өзге ұлт өкілі, Парламент депутатының мемлекеттік тілдегі сұрағына вице-министр Асхат Оразбек мырза мемлекеттік тілде емес... Ресейдің тілінде жауап бергені өте сорақы жағдай болды... Және кейбіреулердей рұқсат та сұраған жоқ, кәдімгі өз мемлекетінің мемлекеттік тілінде сөйлеп тұрғандай бетінің бүлкетер түрі жоқ, судыратып тұр...

Ойына ештеңе кіріп-шықпай тұрған оның сазайын спикер берді... Мәжіліс Төрағасы Нұрлан Нығматуллин мемлекеттік тілде қойылған сұраққа қазақ тілінде жауап бермеген вице-министр Асхат Оразбекті (суретте) қатты сынға алды:

– Орыне, бізде аударма бар. Әсіне, бізде отырған әрбір азаматқа қай тілде сөйлеймін десе де жағдай жасалған. Бірақ та, басқа ұлттың азаматтары қазақ тілінде сайрап тұрғанда, Сіздің мемлекеттік тілде жауап бермегеніңіз дұрыс емес – деді, спикер қазақша білмейтін қазақ вице-министріне қадалып тұрды.

Мемлекеттік тілді құрметтеп, мемлекеттік мүддені қорғап

отырған Мәжіліс депутаты Наринэ Микаелянға мың да бір алғыс айтамыз.

Наринэ Микаелян 2018 жылы 21 қаңтарда да Қазақстан Республикасы мен Вьетнам Социалистік Республикасы арасындағы ұстап беру туралы шартты ратификациялау туралы заң жобасы бойынша қосымша баяндамасын түгел қазақ тілінде жасап шыққан болатын. Сол кезде де, Микаелян баяндамасын жасап болған соң Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулин:

«Рахмет. Жарайсың, Наринэ Гамлетовна! Меніңше, көптеген азаматтарға жақсы үлгі көрсетті. Әсіресе, сол жақта отырғандарға», — деген еді.

Ал сол жақта заң жобасы бойынша баяндама жасап, депутаттар сұрақтарына көбінесе орыс тілінде жауап беретін Үкімет мүшелері, мемлекеттік органдар өкілдері отыратын.

Иә, шынында да, Мәжіліс төрағасы айтқандай, біздің қазақшадан қашатын министр, әкім, депутаттарымыз Наринэ Микаелян секілді қадірлі депутатымыздан үлгі алуы тиіс.

Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматуллиннің үнемі министрлерден мемлекеттік тілді талап етіп отыратынын қуана қолдаймыз. Онымен қатар кейбір өз ісіне жауапсыз қараған вице-министрлерді «дайындалып келіңіз» деп, парламенттен қуып жібергенін де ұмытқан жоқпыз. Негізі, Ресей тілінде сөйлейтін, Мемлекеттік тілді білмейтін мемлекеттік қызметкерлерді, министрлер, әкімдер, депутаттарды, көпшілікпен жұмыс істейтін орын қызметкерлерін орындарынан алу керек! Олардың орнына

Мемлекеттік мүддені қорғайтын Мемлекеттік мүддені қорғайтын ұлттық намысы бар, білікті қызметкерлер бару керек!

Өзге ұлт өкілі Қазақша сөйлегенде, мемлекеттік тілді білмеген мемлекеттік қызметкерлер, Оразбектер опа таптыра ма?! Мұндай мемлекеттік тілді – мемлекет мүддесін табанға таптаған мемлекеттік қызметкерлердің бәрі орындарынан кетуі керек! Ол үшін Парламентіміз ҚР Президенті жанындағы Ұлттық Кеңестің алғашқы отырысында ұсынғанымыздай, Мемлекеттік тіл туралы заңымызды биыл кешіртпей қабылдауы тиіс! Өйткені, Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Қазақ тілі – Ұлтаралық қарым-қатынас тіліне айналуы керек» деп мәлімдегені мәлім.

Парламенттің өзінде мемлекеттік тілміздің үстінен ат айдап, атпап бұндай оқиға жалғыз бұл емес.

«Едігеден бастасам, Ертегіге кетермін» дегендей, әріден бастасам, осыдан 18 жыл бұрын,

рет өзі жақсы білетін ағылшын тіліндегі ел – Ұлыбританияда Елші болып жүр?!.

Осыдан төрт жыл бұрын, 2016 жылы 16 мамыр күні Парламентке келген ҚР Ішкі Істер министрі Қалмұханбет Қасымов та өзіне Қазақстанның мемлекеттік тілінде сұрақ қойған Мәжіліс депутаты Геннадий Шиповскийдің сауалына Ресейдің мемлекеттік тілінде жауап берген еді...

Сол кезде де біз «Қазақ үні» газетінде «Министр заң мен президент тапсырмасына бағынбай ма?» атты мақаламызда жазып едік: «Қазақстан Республикасының Заңының 4-бабына сәйкес – Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі.

Мемлекеттік тіл – мемлекеттің бүкіл аумағында қоғамдық қатынастардың барлық саласында қолданылатын мемлекеттік тілдер, заң шығару, сот ісін жүргізу және іс қағаздарын жүргізу тілі. Үкімет, өзге де мемлекеттік, жергілікті өкілді және атқарушы орган-

леріне қайшы әрекет жасаған Ішкі істер министрі Қ.Қасымов орнынан алынуы керек.

Жоқ, біздің заңдарымыз бен Елбасының ерекше тапсырмалары Ресей тілінде сөйлегендерге жүрмей ме?» – деп, нақты атап көрсетіп, журналистік сауал жасаған болатынбыз...

Экономика министрі болып келген Тимур Сүлейменовтің де парламентте қазақша сөйлей алмай: «Мәскеуде 5 жыл оқып, келесіде қазақша сөйлеймін» дегенін ел бірақ ұмытқан жоқ... Бірақ оның кейін парламентте қазақ тілінде баяндама жасағанын баса айта кетуге тиіспіз.

Айтсақ, айтқандай-ақ, Ішкі істер министрі Қ.Қасымов заң мен Елбасы талабына сай орнынан түспек түгілі, Қауіпсіздік Кеңесі хатшысы болып, жоғарылап кеткенін көрген министрліктегі қазақ тілін білмейтін қаптаған оразбектер мемлекеттік тілді менсіне қойсын ба? «Әндіжанда бір өпкем бар, бұдан да өткен сорақы» дегендей, мемлекеттік тілді білмейтін мемлекеттік қызметтегі лауазымды шенеуніктер шеруі бұнымен тоқтай қояр ма екен?!.

Заң шығару билігі тізгінін нық ұстап отырған, мемлекетшіл салмақты саясаткер Нұрлан Нығматулин лауазымды қызметтік статусы бойынша мемлекеттегі үшінші тұлға! Ендеше, Үкімет Ресей тілінде сөйлейтін, мемлекеттік тілге миы жетпейтін министр, вице-министрлерін Қазақ парламенті топырлатып жіберме бермей, Парламент Мәжілісі төрағасының өткір сынынан қорытынды шығаратын уақыты жетті!

Расында да, тілді қалай реформалаймыз?

Бұл – белгілі бір нысанның қызмет ету, жұмсалы механизміне нормалық талаптар қою арқылы елеулі өзгерістер жасау дегенді білдіреді.

Тілдің, қазақ тілінің ішкі жүйесі бүгінде әбден жетілген, сараланған, салаланған. Оның ішінде өзінің қатаң, бұлжымас заңдары бар. Қазақ тілінің ережелері де орныққан. Тек тілдің өзінің қоғамдағы қызметін арттыру үшін, тілдің өзінің жұмсалы өрісін кеңейту үшін, мемлекеттік тіл ретінде өзіне тиесілі кеңістікте еркін тыныстауы үшін тілдің ішіне емес, тілдің қоғамдағы қызметін реттейтін тіл саясатына реформа жасау керек дегеніміз дұрыс болар.

ақылдасып, алдағы жоспарларын үйлестіріп алса, құба құп болар еді.

Үшіншіден, қоғамда мемлекеттік тілдің насихаты жеткіліксіз. Біз мемлекеттік тіл – Қазақ тілі деп жарияладық. Біздің мемлекеттік тіл туралы бар насихатымыз, бүкіл идеологиямыз осы жариялауымызбен ғана шектелетіндей. Тілге қатысты атқарған шараларымыз да әлі де ұсақ-түйек, мардымды ештеңе көрінбейді. Бізде орыс тілді және қазақ тілді медиа бар екені белгілі. Олардың мемлекеттік тілді насихаттауға қатысты көзқарастары әртүрлі. Осындай-осындай тілдің қоғамдағы қызметін кеңейтуге бағытталған шараларды үйлестірген жөн. Мұның бәрін тек тіл саясаты ғана реттейді. Төтесінен

белгілі бір деңгейде білу деген талаптарды заңмен бекітіп қою сияқты талаптар барлық мемлекеттерде бар. Жанадық емес. Адам өзі тұратын елдің ғұрпын сақтап, мәдениетін түйсініп, өнерін сүйіп, әдебиетіне бойлауы керек. Сол елдің азаматы болғаннан соң мұның бәрін белгілі бір деңгейде білу міндет. Ал оның бәрі тілде сақталған. Тіл мәселесі – осы жәйттердің бәрінен де биік, бәрінен үлкен. Тіл – сол мәдениет пен өнердің де, ғұрпы пен тарихтың да сақталатын орны, жеткізетін құралы.

Бізде орыс мектептері әлі де көп. Кеше ғана бізбен бірге тәуелсіздік алған басқа елдерде орыс мектептерін мемлекет қаржыландырмайды. Бізде әлгі мектептерде қазақ әдебиеті мен тілін бір пән етіп

рек. Мәселен, жоғары білім туралы заңды, айталық, мемлекеттік тілді білу деңгейі орта мектеп деңгейіне сай болмағаны үшін білім алу кәулігін бермеу. Ал мемлекеттік қызмет туралы заңда мемлекеттік қызметке кіру үшін мемлекеттік тілдің тиісті деңгейін білу міндеттелсе. Мысалы, бізде қазір мемлекеттік қызметте қазақ тілінде жұмыс істей алмайтын, тек орыс тілінде жазып, орыс тілінде ғана сөйлейтін қызметкерлер жетіп-артылады. Ал, қазақ тілін білетіндердің барлығы орыс тілін де жап-жақсы меңгергендер. Олар екі тілде де жұмыс істей алатындар. Міне, солардың арқасында ғана мемлекеттік тіл мемлекеттік басқару ісіне қағаз жүзінде болса да аздап араласып отыр. Ал осы екі санаттағы қызметкерлердің

уақыт ілулі тұра береді. Ал біз мемлекеттік тілді мемлекеттік елтаңба, мемлекеттік ту сияқты қасиетті дейміз де, туды теріс іліп қойса бірден қимылдаймыз, мемлекеттік тілде қате жазса айлап тұра беруіне мүмкіндік беріп қоямыз.

Сол секілді тіл саясатын жүзеге асыратын ресми ұйымдар арасында үйлесімділік жоқ. Өңірлер өмір бойы өз білгенімен, орталық өз білгенімен жүріп келеді. Жарайды, өңірлердегі әкімдіктердің тілге бөлінген өз қаржысы бар делік. Бірақ бәрі кеңесіп, тіл комитетінде бас қосып, істелетін шараларын тізе қосып, ірілендіріп, үйлестіріп алып, сен ананы, мен мынаны істейін десе кәне! Өркім өз білгенін істейді. Мәселен, қазақ тілін өзге аудиторияға үйрету бойынша осы уақытқа шейін әр өңірде алуан түрлі құрал шыққан шығар. Нәтижесінде бізде қазақ мектебі қалай, қандай бағдарламамен оқу керек, орыс аудиториясына қандай әдістеме тиімді деген мәселе әлі орныққан жоқ. Қазіргі мекемесінде тілді білудің деңгейі анықталғанмен, оған сүйеніп жатқан да ешкім жоқ. Мектеп жүйесі қазақ тілін шетелден көшіріп әкелген өз бағдарламасымен оқып жатса, өңірлерде әлі сол екі не үш деңгейлік жүйе қолданылады. Мемлекеттік тілді насихаттауға қатысты шаралар да бірізді емес. Республика бойынша тілге жауап беретін мекемелер бар ресурстарын бір бағытта, бір нысанатын еңсеру жұмса, істеліп жатқан шаруа бірден көрінер еді.

Қазіргі таңда оңтайландыруға байланысты өңірлердегі тілге қатысты мекемелер де қысқартыла бастағандай. Айталық, Алматыда тілге жауап беретін басқарма жоқ. Жабылған. Кейбір өңірлерде тіл басқармалары білім, ішкі саясат, мәдениет және тағы басқа басқармалармен біріктірілген. Қарап отырсаңыз, осы жердің өзінде де жүйесіздік орын алып отыр. Жарайды, шенеуніктерді қысқартып дегенге келісейік. Бірақ әр облыста тілге жауапты басқарманы ойына келген құрылыммен қоса беруге бола ма? Алматы қаласында оны әкімнің аппаратына қосып қойған. «Босқа отыр, не бітіріп жатыр осылар, одан да біздің орысша әзірленген құжаттарды аударып отырса болды» деген шығар...

Ал тіл дегеніміз мемлекеттік деңгейдегі үлкен ұғым! Оның мәні мәдениет пен білімнен де ересен ауқымды. Әлгі екеуі тілдің ішінде ғана өмір сүре алады. Руханиятқа, қоғамдық дамуға қатысты мәдениет, ішкі саясат, жастар саясаты, дін деген басқармалардың бәрі өз қызметінде тілге сүйенеді, бәрі жиылып келіп тек тілден шығады. Рух та, мәдениет те, дәстүр де, дін де, тәрбие де, келісім де тілде, тілдің ішінде. Сондықтан, тіл және мәдениет немесе тіл және қоғамдық келісім сияқты болып қысқартып қалсақтардың атауында бірінші тіл тұруы керек. Яғни, тілді қазық етіп, басқасын соның айналасына топтастыру керек.

Бижомарт ҚАПАЛБЕК,
Мемлекеттік тілді дамыту институтының
атқарушы директоры,
филология ғылымдарының
кандидаты

ҚАЗАҚ ТІЛІН РЕФОРМАЛАУ ДЕГЕН НЕ?

Тіл саласы бойынша соңғы қабылданған мемлекеттік бағдарлама «Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» деп аталуы да сондықтан. Бұған дейінгі мемлекеттік бағдарламалардың атауы «тілдерді дамыту мен қолдану» деп келетін. Ал Үкімет бекіткен соңғы мемлекеттік бағдарламаның атына затының сай келуі басқа мәселе.

Тіл саясатына нақты реформа жасау – өте ауқымды мәселе. Тіл саясатының сүйенетін үш негізі бар: құқықтық талаптардың болуы, қоғамға қазақ тілі мемлекеттік тіл дегенді мойындату, насихат; үшінші, мемлекеттік тілге қатысты шараларды қаржылық қолдау. Бізде мұның бәрі бар. Бірақ жеткіліксіз және жүйесіз. Біздің тілге қатысты заңдық талаптарымыз ескірген. Тілге қатысты заңдар демографиялық жағдай басқаша болып тұрғанда, жергілікті ұлттың сандық үлесі аздау кезінде, осыдан бірнеше жыл бұрын қабылданған.

Қазақ тілі мен орыс тілі тең қолданылады деп келдік. Тілдің қарым-қатынас құралы ретінде қолданылатын орны – қоғамда біреу, яғни, тілдік орта, кеңістік біреу ғана. Алайда, алға жылжуды көріп отырған жоқпыз, орыс тілі қазақ тілінің қанатын жайғызбай, тұсап отырғаны ашы да болса шындық. Орыс тілі, қалай болғанда да, әлі басымы. Ол өзінің осы позициясын өз-өзінен бермейтінін соңғы отыз жыл дәлелдеді. Яғни, бұл ретте саяси нақты шешім қажет. Енді тек мемлекеттік тілді дамытатын Заң қажет.

Одан соң осы бағыттағы жауапты ресми ұйымдар арасында, тіл саласындағы орталық уәкілетті орган – Тіл саясаты комитеті мен өңірлердегі тіл басқармалары арасында вертикаль жоқ. Әрқайсысы өз алдына әрекет жасауда. Әр өңірдің жасап жатқан жұмысы әртүрлі. Бір мақсатқа жұмылдырылған жүйелі әрі нәтижелі іс-қимыл жоқ. Олар жыл басында бірігіп,

айтсақ, жалпақшешейлікті доғарғанымыз ләзім. Мәселен, біз бәріміз баяғы Совет Одағындағы он бес республика ішінен шықтық, бірақ басқа елдердегі тіл саясаты бүгінде біздікінен оқ бойы озық екенін анық көріп отырмыз.

Жоғарыдағылар: «Біз де тіл саясаты өте керемет жүргізіліп ашылды, мынанша қазақ мектебі шешілді» деген сияқты құрғақ есеп беріп жатады. Ал мұның бәрі, анығында, тиімді тіл саясатының емес, табиғи демографиялық өсімнің арқасында қол жетіп жатқан көрсеткіштер.

Ал шетелден келген әлеуметтік лингвистика маманы Қазақстандағы тілдік ахуал Татарстандағымен бірдей деген қорытынды жасайды. Салыстырыңыз, біз ана Балтық, Кавказ елдері сияқты, мына көршілес Өзбекстан сияқты тәуелсіз елміз. Ал Татарстан бір мемлекеттің құрамындағы ел. Екеуінің тілдік жағдайы бірдей болғаны дұрыс па?..

Ендігі ретте, тілге қатысты заңдарды қай жағынан күшейту керек деген мәселеге ойыссак. Мысалы, мемлекеттік қызметке мемлекеттік тілді білмейтін азаматтарды алмау, мектепте он жыл оқытылатын пән ретінде қазақ тілінен деңгей анықтайтын емтихан алу, азаматтық алу кезінде де мемлекеттік тілді

біріктіріп оқытады. Осыдан келіп қазақ мектебі білетін әдебиетті орыс мектебіндегі долашак Қазақ елдің азаматтары білмей емесе шапа біліп шығады. Әдебиет тәрбиенің, рухани құндылықтардың көзі десек, ертең қоғамға екі түрлі көзқарастағы адам шығатыны түсінікті емес пе? Бұрын совет кезеңінде көпшілік оқулық Мәскеуден келетін. Орыс тілі мен әдебиет бөлек-бөлек пән болатын. Содан СССР-дің барлық баласы Пушкинді жатқа оқитын. Ал біз өз елімізде отырып, өз мектебімізде ұлттық құндылығымызды сіңіре алмай отырмыз. Мектептегі тәрбие – жеке әңгіме. Он бір жылда алдымызға келген баланың бойына ұлттық құндылықтарымызды сіңіруге шамамыз жетпесе, онда ол мектептегі білім мүлдем жарамсыз деген сөз. Тәуелсіз елдің тұғырлы мектебінен батыстың желіне де, шығыстың тамырысыз қаңбақ шығару еш ақылға сыймайды. Мектеп баламыздың бойына құндылықты толтыра алмай, бос кеңістік қалдырған соң, қазіргі ақпараттар тасқыны заманында оны жетектейтін өзгені көші табылады.

Біздіңше, тілдің өрісі кеңейіп, тынысын ашу үшін, жоғарыда айтқанымыздай, ең алдымен заңдарды күшейту ке-

жалақысы бірдей, кейде, тіпті, алдыңғылары көбінесе жоғарылау лауазымда отырғандықтан көбірек айлық алады. Бұл енді нағыз әлеуметтік әділетсіздік. Қосымша ешқандай қаржы бөлмей-ақ, мемлекеттік тілді білмейтін қызметкердің жалақысынан белгілі бір бөлігін қысқартып, білетін қызметкерге қосып берудің механизмін жасап тұрған жөн. Осылайша мемлекеттік тілді нашар білетін мамандарды азырақ шөміштен қысып, жақсы білетіндерді материалдық тұрғыдан ынталандырса, соның өзі талай мәселені шешер еді. Мемлекеттің қаржысына ұйымдастырылған тегін тіл оқыту курсына бармай жүргендердің біразы ақылы курстарды іздей бастар еді.

Мемлекеттік тіл туралы заңды бұзу да заңмен қудалануы керек деп санаймыз. Мәселен, мемлекеттік шекараны, мемлекеттік қауіпсіздікті бұзған сияқ жауапқа тартылады. Сол аяқты мемлекеттік тілді бұзғандар да айыппұл арқылы жазалануы тиіс. Бізде жарнама өндірісі де, негізінен, орыс тілді азаматтардың қолында. Кейде көшедегі көрнекі жарнамалардан қате жиі кетіп жатады. Оны өкілетті орган өкілі барып бірден алып тастай алмайды. Алдымен ескерту жасайды, түзеуге уақыт береді. Әлгі қате түзелгенше жарнама қаншама

ФРАНКЛИН РУЗВЕЛЬТ ПЕН МОХАТХИР МҰХАММЕД ҮЛГІСІ

Осыдан бір ай бұрынғы Кордай оқиғасы біздің Ұлттық саясатымыздың толығымен жарамсыз екендігін тайға таңба басқандай етіп, анық көрсетіп берді. Бұны біз мойындауға тиіспіз. Диагноз дұрыс қойылма-са ауру адам жазылмақ түгілі, ауруына ауру қоса беретіні белгілі. Сондықтан, бағытымызды неғұрлым ертерек және түбегейлі түрде өзгертуге кірісуіміз — аядай қажеттілік.

Ең бірінші, Ұлттық қазақ мемлекетін құратынымызды билік Қазақстан халқына — алыстағы Израиль, жақындағы Өзбекстан секілді ашық айтуға міндетті. Мохатхир Мұхаммед 1981 жылы Малайзия премьер-министрі болып бірінші рет сайланғанда елдегі малай ұлтының 35 пайыз, үндістердің үлесі 15 пайыз, қытайлардың үлесі 50 пайыз болатын. Байлық та, билік те іс жүзінде қытайлардың қолында еді. Мохатхир Мұхаммед ашық саясат ұстанды: «Малайлар байымай, малайлар іс жүзінде билікке келмей, мемлекетіміз көгермейді» деді ол. «Сондықтан, әрбір жеке фирма ашатын қытай немесе үндіс қасына тең құрылтайшы етіп, бір малайды алуға міндетті. Оны бизнеске баулып, ісі жолға қойылған соң, өз алдына жеке отау етіп шығарсын». Қытай мемлекеті «біздің қандастарымызға қысым көрсетіп жатыр, олардың құқығына қол сұғып жатыр» деген тәрізді шу көтермекші болып еді, Мохатхир Мұхаммед «бұл біздің, әуелсіз елдің ішкі шаруасы, оған сырттағылардың араласуға хақысы жоқ» деп қысқа қайырды. Сол саясаттың арқасында Мохатхир 22 жылдан кейін экономикасы гүлденген ел билігін өз еркімен келесі буынға берді.

Одан бөлек әйгілі Франклин Рузвельт те АҚШ-тағы «Ұлы депрессиядан елімді шығарамын» деген ұранмен 1932 жылы билікке келгеннен кейін жұмыссыздарға көмек көрсететін төтенше әкімшілік құрытын қайта қаржыландыру туралы, ауыл шаруашылығы өнімін мемлекеттік бақылауға алған Ауыл шаруашылығын қалпына келтіру туралы және өзі «ең маңызды» заң деп бағалатқан, өнеркәсіпті реттеуге бағытталған тұтас үкіметтік іс-шара кешенін қарастырған Өнеркәсіпті қалпына келтіру туралы заңды қабылдады. Осының бәрі біздің бүгінгі өмірімізге сұранып тұрған заңдар!

Рузвельт сондай-ақ, халықпен екі арадағы ашық саясаттан ауытқып кетпеуін қамтасыз ету үшін апта сайын радиодан (теледидар жоқ заман ғой) жарты сағат тікелей эфирге шығып тұрды. Біздің де солай етуімізге бола ма? Болғанда қандай!

Біздің брендіміз — ауылшаруашылық саласы, экологиялық таза тамақ, оның шөнде ет пен сүт және киім болуы тиіс. Ол үшін қаладан ауылға түбегейлі бетбұрыс жасау керек. Қазақ жері күн мен жел қуатына бай, электр қуатын шешу бүгінгі таңда қиын мәселе емес. Біз «он жылдан беріміз шикізат сатпайтын ел боламыз» — «мұнай сатпайтын ел боламыз» деген және бүгінгі таңда сол дегеніне жетіп қалған араб әмірліктері секілді

алдымызға міндет қойып, соны ауылдан бастауымызға толық мүмкіндігіміз бар. Жапон мен Германиядан ең озық өсіндіктен бастап жүн мен теріні, мақтаны терең өңдеуден өткізіп барып саудаға шығаруды жолға қоя аламыз. Әрбір ауыл өндіріс орны бар шағын қалаға айналады. Бір ауыл — бір өнім! 1990 жылы ірі қара саны 9,8 млн. болса, 2015 жылы 6 млн. ғана, қой

брендіне айналдыра алмасак, Алла-Тағала біздің бұндай қырсыздығымызды кешірмейді — несібемізден айрыламыз...

Кәзір — жаһандану заманы. Лениннің 100 жыл бұрынғы «Еуропа Құрама Штаттары» деген көрегендігі ақталды. Ең ұлы елдер мен ең ірі компаниялардың өздері бірігуде. Біз болсақ бүгінге заманға нағыз сұранып тұрған, қазақтың бүкіл тарихында қауымдасып өмір

ҰЛТТЫ ҰЙЫСТЫРУДЫҢ ЖАЛҒЫЗ ЖОЛЫ

Екіншіден, Қазақстан мемлекетінде бір-ақ тіл қолданыста болуы тиіс, ол — қазақ тілі. Қазақстанның халқын қазақ ұлтының айналасында ұйыстыратын да осы қазақ тілі. Мохатхирдің тілімен айтсақ, қазақ тілі үстемдік құрмай, біз мемлекет болып көгере алмаймыз. Сөзден іскен көшетін уақыт жетті!

Ең бірінші кезекте 2021 жылдың 1-қаңтарынан қазақ тілінде мемлекеттік іс-қағазын жүргізуге көшуі тиіс. 2021-2022 оқу жылында ұлты қазақ оқушылар қазақ мектебіне, 2022-2023 оқу жылында түріктестес ұлт өкілдерінің бәрінің баласы қазақ мектебіне, содан кейінгі жылдың қыркүйегінде басқа ұлттардың балалары өтетін етуге әбден болады. Себебі, біздің басымызды біріктіретін нәрсе — осы тіл. Сезімге, сенімге байланатын

жылдан бастап көшірілсін. Бұл да аз мерзім емес! Еврейлер соғыстан кейін, 1948 жылы Израиль мемлекетін құрғанда екі мың жыл бойы қолданыста болмаған көне иврит тілін премьер-министр Дэвид Бен-Гурионнан бастап барлығы күніге жұмыстан соң екі сағат оқып, екі-ақ жылдың ішінде үйреніп алған. Біздің солардан еш жеріміз кем емес.

Біз осынша жылдан бері неге қазақ тіліне толық көше алмадық? Рас, басты кінә — билікте. Дегенмен, мәселенің екінші жағы да бар. Қазақтың ұл-қызы, үлкен-кішісі орысша таза білмесе де сөйлегісі келіп тұратындығының сыры — біздің бәріміздің Абай атамыз айтқандай, «өзінде бармен көзге ұрып, өзгеден артық болғысы» келіп тұратын жаман әдетімізде. Күні бүгін де өзгеден ең болмаса осы нәрседе артық болып көріну үшін сөйлеп жүрміз. Енді сол жаман әдетті жақсы іске жегуіміз керек — біздің қазақ ағылшыншаны да өзгеден артық болып көріну үшін-ақ үйреніп алады, ал, біз соған жағдай жасап отыратын боламыз. Мысалы, көшедегі дүкеннің маңдайшасына балықтың суретін салып, астына, сол жағына «балық», оң жағына «fish» деп жазсаңыз жетіп жатыр. Дәл осы жолмен-ақ, шетелге шыққанда керек болатын, күнделікті өмірде түсінісу үшін қажетті 300-500 ағылшынша сөзді әрбір үлкен де, кіші де біле алатын етеміз. Ал, орыстиділер бірден екі тілді үйреніп алады...

МЕМЛЕКЕТ БОЛАШАҒЫ — БАЛАДА!

Біздің елімізде мемлекет бір балаға берілер бір реттік және ай сайынғы жәрдемақының көлемі бір балаға — 100 доллар, екі балаға — 200 доллар болып, әр бала туғанда 100 доллар қосыла беретін етуге толық жағдайы бар. Балаларға берілетін жәрдемақы олардың тамағы тоқ, көйлегі көк, уайымы жоқ болуын, ақылы-ақысыз үйірмелерге қатысуын, спортпен айналысуын, аналары балаларының қасында болып, дұрыс тәрбие беруін, балалардың өздері біреуін, бірлестіріп, бауырмал, ынтымақшыл, ауыз бірлігі күшті, намысқой болып өсуін, ана мен баланың денсаулығы темірдей болуын, ол үшін ең алдымен ұлттық тағамдар мен түйе мен жылқының еті мен қымызы, шұбат секілді әрі дәрі, әрі қуат сусындарды қысы-жазы ішіп-жеуін қамтамасыз етеді. Бесіктегі кезінен құйрық сорып үйренген бала ешқашан ауырмайтын болады!

Және әр жас отбасыға үйленген кезде пәтер немесе үй үстемесіз жалға беріліп, оның құны әр елге туылған сайын 25 пайызға кемі түседі. Яғни, төрт балалы болғаныңызда үй сіздің толық жеке меншігіңізге өтеді... Бұл — біз сияқты адам санының көп болуы аядай қажет елде ғана емес, Пәкістан секілді тым күшті дамымаса да, болашағы тән жағдайып отырған елдерге тән жағдай.

Біздің билік осы айтылғандар секілді нәтижесі тез арада көрінетін өзгерісті күні ертеңнен бастауы тиіс. Бұл ең алдымен сол биліктің өзі үшін керек. Өзгеріс жасауға қабылетсіз биліктің тағдыры қандай болатынын күнде көріп отырмаймыз... Жүріс сіздерде, мырзалар!

Өмірзақ АҚЖІГІТ

БІЗГЕ ТҮБЕГЕЙЛІ ӨЗГЕРІС КЕРЕК!

«Верхи не могут управлять по-новому, низы не хотят жить по-старому».

В.Ленин

1990 жылы 36 млн. болса, 2015 жылы оның жартысынан әзер асты (18 млн). Сойылған мал еті 1990 жылы 1,5 млн. тонна, 2015 жылы 931 мың тонна болды. 1990 жылы 28,5 млн. тн. астық жиналса, 2015 жылы 19 млн. тоннаға жетер-жетпес астық жиналды. Айтуға ұят! Мүйізді ірі қара мен қойдың санын күрт көбейту өз қолымызда. Бұл — әрі тегін органикалық тыңайтқыш деген сөз. Сол тыңайтқышпен егістіктерді байыту, қымыз және шұбатпен тек ел тұрғындарын қамтамасыз етіп қоймай, оны экспорттың үлкен бір саласына айналдыруға міндеттіміз. Шымкенттік ғалым М.Тоханов шұбаттың бір литрін сіріңке қорабындай ұнтаққа айналдырған. Оның бір келісі мұнайдың бір литрінен әлемдік нарықта 1000 — мың! — есе қымбат. Қызыл. Біз Мұғжыста, Ақтөбе, Тұрғынорда, Түркістан мен Жамбыл сияқты түйе өсіруге қолайлы аймақтарда ірілендірілген түйе, басқа тиімді аймақтарды жылқы шаруашылығын көптеп аша аламыз. Қымыз бен шұбат — күнгейде оны қымыран дейді — кока-коланы нарықтан толық ығыстырып шығара алады. Әлемдік нарықта қымыз бен шұбатты қазақтың

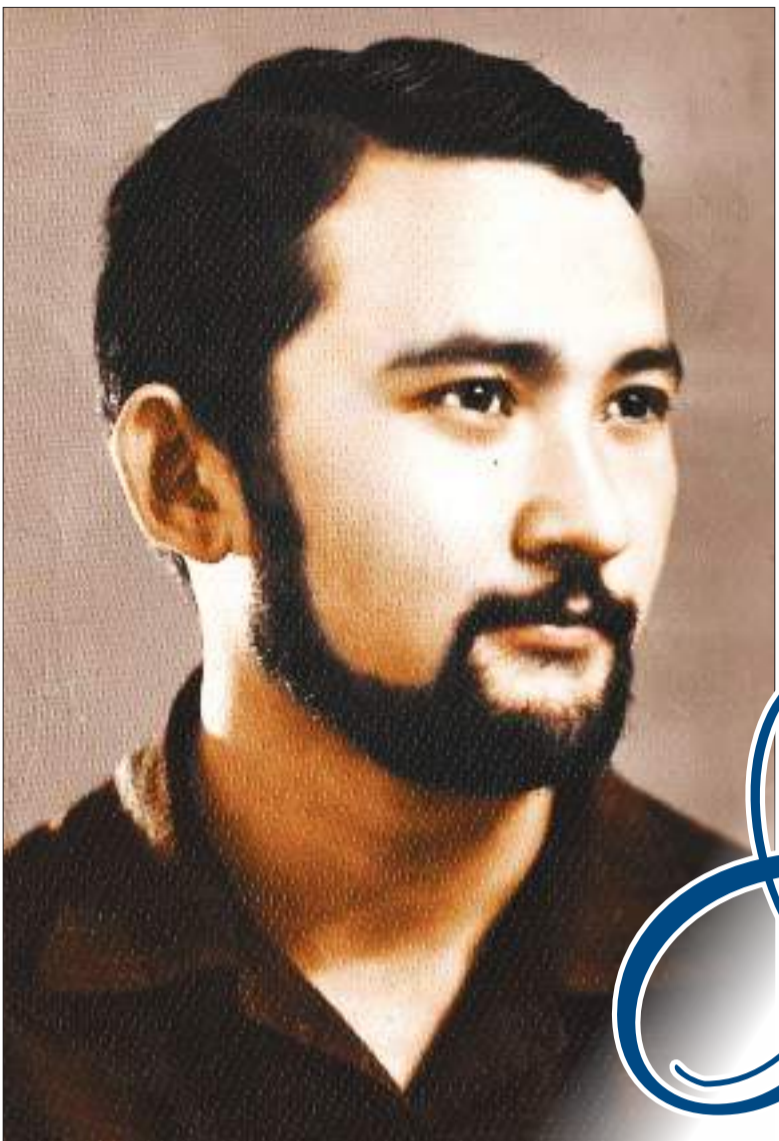
сүрген теңдессіз тәжірибесін, ұжымдасып қалыптасқан ғұрпын күйреттік, «әрқайсың жеке қожалық құр» дедік, отырықшы елдерге тән, біздің болмысымызға жат дүниені зорлап таңдық. Енді ірілендіре алмай әлекпіз... Ал, еврейлер болса қибуцқа (колхозға) бірігіп, жерін 99 жылға жалға алып, құмды, тасты шөл даладан 6 млрд. доллардың өнімін экспортқа шығарады. Біз — 2,5 млрд. доллар... Айтуға ұят! Ақ-Жайық пен Атырауда уылдырық шашар балық қалдырмадық, теңізі, өзені жоқ еврейлер уылдырық сатудан әлемнің алдына шықты.

Бұндай өте ауқымды істің үдесіне шығу үшін ауылда шаруашылығымен айналысатын қожалықтар ірі компаниялар түрінде қайта құрылуы және бұл іс озық кооперацияға негізделуі тиіс. Бұны «америкалық тәжірибені пайдалану» деп атауға әбден болады. Біз секілді жері көп олар техниканы барынша мол қолданудың арқасында ауыл шаруашылығындағы 10 млн. ғана фермер өз елін ғана емес, әлемнің жартысын асырап отыр. Демек, ауылдағы біздің 5 млн. қазақ та бәсекелестікке төтеп бере алатын деңгейге жетіп, әлемнің ширегін асырай алатын болады!

дініміз әртүрлі болуы мүмкін, ал, санаға сүйенетін мемлекеттік тіл мемлекетте біреу-ақ болуы тиіс.

Ешкім бізге, біздің билікке «бұл мерзім — тым қысқа!» деп айта алмайды. Айтуға моралдық құқығы да жоқ. Отыз жылға жуық уақыт біз еліміздегі өзге ұлт өкілдерінің ыңғайына жығылып, солардың жағдайын жасап келдік. Олар қазақ тілін мемлекет құраушы ұлтты сыйлағандықтан өз еріктерімен үйреніп алатын шығар деп үміттендік. Күттік. Орыстар айтпақшы, «аюдың да тіл үйренетін уақыты» болды. Бірақ, үмітіміз ақталмады. Тілге деген өткір қажеттілік жасамасақ, ешкімнің мемлекеттік тілді үйренбейтінін өмір бізге соқырға таяқ ұстатқандай етіп тағы бір рет дәлелдеп берді. Біз ешкімді үгіттемейміз, зорламаймыз. Ешқандай жаңалық та ашып отырғанымыз жоқ. Біз бар болғаны бұкіл өркениетті, дамыған елдерге ортақ жолға түсеміз. Қазақ әлемдегі ең төзімді халық, әйтсе де, Мұхтар Әуезов атамыз айтқандай «төзімділік жақсы қасиет, бірақ, шексіз төзуге ғұмыр қысқа». Онсыз да бір адамның өміріне тең уақыт өтті...

Ал, сот, банк, экономика, ғылым, қысқасы қалған саланың бәрі мемлекеттік тілге 2022

Алматыға келмей тұрып-ақ Жұматай ағамның есіміне қанық болдым. Қара көз сөздің сұлу көшіндей өлеңдеріндегі нәзік иірімдер бала көңілімде әуезді музыка тыңдағандай ғажайып күй кешетінмін. Сөз өнерінің сезімді еріксіз баурап алар сиқырлы құдіретін құлын санаммен түйсінгендей болушы едім. Оқыған сайын жан сарайым жарқырап, «романтик ақынның қиял траекториясына» (Жұматай) құлаш ұрып, жас көкіреkteгі армандарым алысқа қанат қағатын. «Жалын» альманағының поэзия бөлімінде істейтін Жұмағаңа алғаш рет хат жазғаным есімде. Жиырмаға толмаған кезім еді. Оншақты өлеңімді жіберіп, «Жалынға» беруін өтінгем. Бір күні әдемі конвертпен хат келді. Ақын ағамның өзі қол қойған сол хат мені өлеңге одан сайын құштар етті. «Қазақ поэзиясына талантты ақын келді деп айтар күн жақын екен. Тума таланттың аяқ алысы байқалып тұрады. Көбірек жаз. Келешегіңе үміт артамын. Ағаң – Жұматай».

ЖҰМАТАЙ

Көңілім құстай түледі. Жұмағаңның жылы пікірі өз қазанында өзі қайнап жатқан менің қиялыма қанат бітіріп, жүрегіме сенім шуағын құйды. Өлең жазуға отырсам Жұмағаң желкемнен қарап тұрғандай, сөзге жауапкершілікпен қарай бастадым.

Жұғам жоқ ащы жаңбырмен
Жасыған, мұңды жанарды.
Шашым да шәркез тағдырмен
Шатыраш ойнап ағарды...

Бұл – Жұмағаңның жыры. Жан сыры. Қайсар рухы. Қандай қиындық көрсе де еңсесін төмен салмаған, тоқсан тарау тіршіліктің толқынында тағдырдан биік тұруға үйренген, өмірдің өткінішті тығырықтарына күле қарап, жан сарайын күйкі мұннан таза ұстауға тырысқан үлкен жүректі ақынның ақиқат алдындағы адал сөзі. Жаныма жігер береді. Тағдырдың көзіне тура қараймын. Жұматай сөзінің қуатты бойыма еніп алған. «Еңсесі түсіп, езілер езің мен емес» деймін тағдырға.

Сексен төртінші жылдың жазында Алматыға келдім. КазГУ-дің журналистика факультетіне оқуға түстім. Арман қалашығы. Бақыттан басымыз айналады. Буырқанған көңілді дүрмекке араластым да кеттім.

Бірінші курста бәрі ақын. Қожакеев ағамыз айтпақшы, «болмаған Белинский, толмаған Толстойлар» толып жүр. Ал төртінші, бесінші курстағы ақындар айқындалып, әдеби ортада танылып қалған. Журналистика факультетінде Қайрат Әлімбек, Бауыржан Үсенов, Бауыржан Жақып, Гүлнар Салықбай, Мұратбек Оспанов, Балапан Базар (Түкібаев), Табылды Досымов, филология факультетінде Светкали Нұржанов бар.

«Балықшы балықшыны алыстан таныды» дегендей, бірінші курстағылар сарбазна қалып, жоғарыда қатып қалған өлең жазушылар мені тобына қосып алды. Сол жылы күзде өмірінің соңғы күніне дейін жалыны басылмай кеткен жарқын талант иесі Есжан Айнабеков әскерден оралып, екінші курсқа кірді. Ол қып-қызыл от еді.

Журналистика факультетінде Мұхаметжан Сералин атындағы әдеби бірлестік бар. Есжан келді де жандандырып жіберді. Күн сайын студенттердің жаңа өлеңдері, әңгімелері талқыланып жатады. Апта сайын талантты әдебиетшілермен кездесу өтеді. Арнайы орын немесе зал

іздеп жатпаймыз. Бесінші жатақхананың фойесі дүрілеп тұрады.

Есжан екеуіміз Түркістанда Саттар Ерубаев атындағы мектеп-интернатта бір класта оқығанбыз. Бал бұлақтай бала кезден серттескен жан достар едік. «Есейгенде бір үйде тұрамыз» дейтін. Кейін солай болды да. Шухов көшесіндегі 120-шы үйде талай жыл бірге тұрдық.

Бір күні Есжан дарынды ақын Әбубәкір Қайрановты кездесуге шақырамыз деді. Әдеби бірлестіктің бір мүшесі:

– Оның бір-ақ кітабы бар ғой. Өзі тым жас, – деді ойланбастан.

– Соның өзі жетеді, – деді Есжан өткір көзімен бәрімізді шолып өтіп, – за то, қандай кітап! Тоқсан жыл өмір сүріп сондай бір кітап жаза алмай кеткендер көп. Әбіш жиырма алтыда, Саттар Ерубаев жиырма үш-ақ жыл өмір сүрген, Сұлтанмахмұт ше, Шоқан ше? Өмір деген талантқа өлшем емес. Жұматай келеді. Оның да екі-ақ кітабы бар. «Шұғынық гүл төркіні», «Саратан». Пышақтың қырындай. Ну и что? Ол поэзияның көгіне шықты ғой!

Есжан әдеттегідей қызбалана сөйледі. «Жұматай келеді» деген сөзіне елең ете қалдым. Жұмағаңды бұған дейін көрмеген едім. Күтіп жүрдім.

Әбубәкірдің кеші керемет өтті. Бірақ Жұмағаң келе алмады. Ертесіне Есжан екеуіміз бас ғимаратқа бірге бара жаттық.

– Жұматай аға келмеді ғой, – дедім. Есжан үндемеді.

– Сен ол кісіні жақсы білесің бе? – Ол тағы үнсіз. Темекісін будақтатып келеді. Кенет өлең оқи жөнелді.

«Трамвай түгіл, таксиде келе жатсам да, Ғимараттардың басында құсша тізілген. Анардың қызыл дәніндей

шамдар ақшамда,
Сен жайлы өлең оқиды
мұңлы ызыңмен»...

– «Қазақстан» қонақ үйінің үстіндегі қып-қызыл шамдарды көріп пе ең? Солар кешке қарай ән салғандай ызындап тұрады. Соның өзі де Ләйлә туралы жырлап тұрғандай. Қалай көреді десенші! Ғажайып ақын ғой!

Мен Кенежирен туралы оқып бердім. «Құла жирен, туа бітті қасқабас, Молда мінсе дұғасынан тастамас.

Бермейтін-ақ атым еді қайтейін,
Бес моторлы самолетке баспа-бас»

– Бес моторлы самолетін кім біліпті. Бірақ ақынның көңілі ғой. Кенежиренін самолетке де ауыстырғысы келмейді. Бұл шексіз сүю. Басқаша айтса, Кенежиреннің бағасы түсіп қалады. Ғажайып ақын! – дедім мен де еркін сілтеп, – Әсіресе, ана бір жері: «Заулайтын еді әуелеп ұшқан кемедей, Зымырайтын еді түрпешен

қашқан немедей»

Екеуіміз жарқылдай күлдік.

– Тұлпардың жүйріктігін анаған теңеп,

мынаған теңеп әуреміз. Түрмеден қашқан неме алды-артына қарамай безеді ғой, безеді, – дедім.

Күлкіге көмілдік. Жұматайдың өлеңіне кіріп кеткенбіз. Күлкімізді тоқтата алмаймыз. Орта жолда араландып Қайрат Әлімбеков қуып жетті. Жұматай туралы әңгімемізге араласып, оның өлеңдерін ағызып оқи бастады.

Екі-үш күннен кейін Есжан, Қайрат үшеуіміз Жұмағаңның үйіне бардық. Заида женешем үйде жоқ екен. Гитарасын құшақтап Қажытай аға отыр (Лиясовты айтамын). Дабырлап, жарқын амандастық

– Келіндер, келіндер, – деді Жұмағаң әдемі кара көздері күлімдей түсіп.

Бұрыннан таныс адамдай мені де бауырына алып, құшақтады. Жайғасқаннан кейін арыны қайтпаған Қажытай көкем:

– Тоқтаңдаршы! «Жұматайдың жұпбасарын» тартып берейін, – деп гитарасын оңтайлады.

Қажекен күйді гитарамен тартады. Ғаламат шебер орындайды.

– Мына інімді танымадым ғой, – деді ол күй біткен соң маған қарап.

Жұмағаң сабырлы. Жымыып қарайды.

– Бұл менің кластас досым – Темірғали.

– Сөзге Есжан кірісті, – Алматыға жана келген жас ақын. Журфакта оқиды.

Темірғали КӨПБАЙ,
ақын, Халықаралық «Алаш»
әдеби сыйлығының лауреаты

– Ақын ба? – деді Қажытай аға, – Әй, Жұматай! Сенің қағанатына тағы бір ноян қосылды. Құттықтаймын!

– Ауылда жүргенде Жұмағаңнан хат алғаным бар, – дедім мен.

Бағанадан бәрі үндемей отырған Жұматай аға қозғалып бар денесімен маған қарай бұрылды.

– Осы сен таудағы Темірғали емессің бе? – деді таңдана қарап.

– Иә. Мен таудың баласымын. Қайдан білдіңіз, аға?

– «Жалында» жүргенде жазған едім ол хатты. Есімде. Сен мүлде хабарласпай кеттің ғой. Сенің өлеңдеріңді жарияламадық. Шыққан соң бірден жарқырап шықсын деп едім. Ағаңа өкпелеген жоқсың ба?

– Жоқ, аға.

– Ал сенің атың менің есімде бірден сақталып қалды. Өйткені, біздің Сарноқай жақта Темірғали деген тамаша ақын өткен. Атта екенсің.

– Бір өлең оқысын да. Енді «Жалынға» беруге жарап қалған шығар, – деді Қажекен қырылдай күліп, – Мына Жұматай қағанат құрып жатыр. «Необогемский могольский каганат». Моғол қағанаты. Соған қабылдау үшін жақсы өлеңдерің болса оқып жібер.

Жұмағаң жымыған қалпы қарап отыр. «Оқып жібер» дегендей, ол да басын изеді.

– Ең қысқа өлеңімді оқып көрейін, – дедім сәл қысылып.

«Жаңбыр»
Зілмауыр салмақ шыдатпай

Көбесі көктін сөгіліп,
Ақша бұлт аппақ сынаптай,
Жанбыр боп кетті төгіліп.

Кеттім мен кешіп белшемнен,
Төгіліп жатқан маржанды.
Мөлдірлік деген өлшеммен
Бағалау үшін бар жанды.

— Сен көп өсіпсің, — деді Жұмаған,
— шынында да «Жалынға» сұранып тұр.

Бәріміз күліп алдық.

— Зілмауыр салмақ. Өмірдің салмағы
ауыр. Ақынның аппақ жаны оған шыдай ал-
сын ба? Сөзімдерінің көбесі сөгіледі. Мұны
жыр боп, жанбыр боп төгіледі. Тазалық,
адалдық, мөлдірлікті өмірдің өлшемі етіп
ұстау екінің бірінің қолынан келмейді. Бұл
— өнердің асыл мұраты. Жарайсың! Сені
қағанатқа қабылдаймын. Сол үшін мына
мөлдір судан бір алайық. Жарықтық, бұл да
мөлдір-ау. Мөлдір өлеңдерің көбейе берсін,
Темуджин. Мен саған ноян деген шен беріп,
Темуджин деп ат қойдым. Қалай?

— Рахмет, аға! Сеніміңізді ақтауға ты-
рысамын, — дедім қуанышым қойныма
сыймай.

Есжан мен Қайрат бұрыннан ноян екен.

— Ал құтты болсын! Моғол қағанаты
жасасын! Қағанның денсаулығы үшін
ішейік!

ҚАҒАНАТЫ

Сол күні Жұмағанмен ұзақ сырластық,
сұрастық. Қағанмен асылты таныстым.

Қағанатта ең талантты ақындар бас
қосқан. Өмір тәжірибесіне, жасына қарай
қаған олардың бәріне шен беріп қойған.

Қажытай аға — кеңесші. Аса талант-
ты ақын Мейірхан Ақдәулетов — илхан,
орысша-қазақша бірдей сілтейтін Әуезхан
Қодар — гоан, бөрі мінезді алапат ақын
Әбубәкір Қайран — саид, біз — Нұрлан
Мәукенұлы, Есжан Айнабеков, Светка
Нұржанов, Қайрат Әлімбаев, Гүлнар
Салықбай, Бауыржан Үсенов, Бауыржан
Жақып, Нұрлан Әбдібеков, Қазыбек
Иса, Кәдірбек Құныпияұлы, Айсұлу
Рүстемова т.б. — жажүрек нояндармыз.
Үнемі қағанды айналып, бірге жүреміз.
Жұмағанның айтқанын екі етпейміз.
Ал дейді аламыз. Тарт дейді тартамыз.
Қуанышта, қайғыда біргеміз. Бәріміз бірге
туған ағайындай болып кеткенбіз.

Жұмаған жас нояндардың арасында
көп жүреді. Сонысын байқаған Жарасқан
Жұматайды:

«Кәрілердің ең жасы,

Жастардың ең кәрісі» — деп эпиграмма
жазғаны бар. Онысы шындыққа келетін.

Әдеби ортада көре алмаушылық,
күнделу, қызғану деген күнге кездесетін
қызыл изт қой. Бірге жүрген кездесу да
кейде бір-бірінен қызғанып қалады.
Ондай жағдайды қаған тамыршыдай тап
басады. Түсіндіріп, тоқтатып тастай-
ды. Кейде белгілі тақырыпта көзқарас
қайшылықтары кездеспей тұрмайды.
Айтысып тартысып қаламыз. Кейде
келісе алмай араздасып қалатын да кездер
бар. Қаған шақыртып алады. Асықпай
андатады. Жарастырып жібереді.

Жұмаған адамды сыртынан жаманда-
майды. Көзіне айтады. Қағанаттағыларды
да солай үйретеді. «Біреуді ғайбаттап асыл
уақытыңды қор қылма. Негізді жақсы сөз
жақсылыққа жеткізеді» дейді.

Қаған отырған жерде олең оқылмай
қалмайды. Жақсы өлеңнен жаны рахат
табады. Нашар өлең оқығанда сөкпейді.
Ойланып, үнсіз қалады. Тек «мына арақ
тым ащы екен» дейді. Онысын бәріміз біліп
алғанбыз. Қағанатқа кірмеген ақындар
талантты болса үнемі мақтап жүреді. Он-
дайда «мынау біздің жігіт екен» дейді. Бүкіл
қағанат ол ақынды құрметтей бастайды.

Жұматай аға Жазушылар одағына жиі
барады. Өйткені нояндарының көбі сонда.
Кездесеміз.

— Сендерді сағындым, — дейді. — Біраз
өлең оқыдық. Бір жерге барып отырайық.
Өлең оқиық, — дейді.

Нояндары жұмыстан сұранып шығады.
Сол күні өлеңге, әңгімеге кенелеміз.

Студент кезіміз. Көбіне ашқұрсақ
жүреміз. Бір күні одақта Аманхан Әлім
ағамыз жолыға кетсін.

— Темірғали, қалайсың? Үй-іші аман
ба?

— Қашанғы әдетімен жадырай аман-
дасты. Әбекенмен атышулы «Татарқада»
көрші тұрғанымыз бар. Әдебиетшілердің
арасында «Ұлы ақындардың бәрі Татарқа-
дан шығады» деген сөз қалған. Татарқаның
талқанын біраз татқанбыз.

— Өзіңіз қалайсыз, аға? Өлең қалай?

— Бұрқыратып жатырмын. Сенің
өлеңдеріндегі суреттер маған ұнайды.
Газетке жін бергенші.

— «Қазақ әдебиетінің» өткен санында
ғана шықты ғой.

— Иә, оқыдым. Соны айтып тұрмын.
Аманхан ағамның ойына не келгенін
білмедім. Кенет ол:

— Осы сен отызға толдың ба? — деп
сұрады.

— Жок, аға, әлі қайда-а!

— Жаңағы өлеңдерің шыққан газет
бар ма?

— Редакциядан алуға болады. Не
болды?

— Тез алып кел. Айтпақшы, сен лит-
фондтан ақша алып па ең?

— Қандай ақша? Ешқандай ақша алған
емеспін.

— Болды онда. Тез алып кел. Мен күте
тұрайын.

— Қазір, — дедім де, жоғарғы қабатқа
көтеріліп кеттім. Газеттің бір данасын алып
төмен түссем, Әбекен күтіп тұр.

— Жүр, барайық. Сәкен Жүнісов
литфондтың бастығы. Отызға толмаған
жер ақын-жазушыларға мерлекеттің
беретін отыз сөзуы бар. Өмірге бір-ақ рет
беріледі. Саған алып берейін.

— Рахмет, Әбеке!

Бағымызға қарай Сәкен аға орнында
отыр екен.

— Кел, Аманхан, не шаруамен жүрсің?—
деді.

— Аға, мына інізің мықты ақын,
Темірғали Көпбаев деген. Міне, кешегі
«Қазақ әдебиетіне» шыққан топтамасы.

— Мен көрдім. Өлеңдері жақсы екен.
Маған ұнады.

— Онда тіпті жақсы болды. Ұнаса бұл
ініңіз әлі отызға толған жоқ. Анау, тиісті
отыз сомын берсеңіз, одан сайын жақсы
болар еді.

Сәкен аға күліп жіберді.

— Тура өзін алайын деп тұрғандай
жанұшырасың. Жазсын өтінішін. Берейік.

Даладан тауып алғандай қуанып, отыз
сомды қалтаға бастым. Сәкен аға мен
Әбекенге рахметімді жаудырып сыртқа
шықсам, есіктің алдында басына әдемі
кара шұпаға, үстіне кара қайыс плащ
киген Жұмаған тұр.

— Темуджин, қалайсың, әкем? Қайдан
жүрсің? — деді қиылған кара мұрты езуіне
созылып.

Жұмағанның «әкем» деп сөйлейтін
әдеті.

— Байыдық, Жұмаға. Жүріңіз,
мұртымызды сыраға малайық. Менің
қуанып тұрғанымыды көріп, жадырай түсті.

— Қаламақы алдың ба?

— Одан да зорын алдым. Үкіметтің
өзі берді.

Ол аң-таң.

— Қолыңыз бос па? Жүрсеніңші, —
деймін қиылып.

— Көп пе? — деді ол көзімен қалтамды
нұсқап.

— Екеумізге жетеді. Отыз сом алдым.
Литфондтан Сәкен Жүнісов берді. Менің
ішегім шұқырап тұр. Жүріңізші, мына
жакын жерден тамақтанайық, сыра ішіп,
сыр ашып қайтайық.

Жұмаған қозғала қоймады. Әлдебіреу-
лер кезігіп, сөйлесіп тұр.

— Темуджин, сыра ішейік дейсің бе?

— деді жалғыз қалған соң маған бұрылып.

— Жүріңіз, әбден қарным ашты.

— Біздің үйде бір қазан тамақ тұр.
Женген нарын жасап қойған. Сыра деген
суық нәрсе. Өзі сасық. Қуатыны тағы
бар. Ісіндіретіні тағы бар. Оған сен үйір
болма. Ал арақтың жөні басқа. Жұқалап
ішсең, қан айналымын жақсартады.
Дененді жіпсітеді. Басың ауырса жазады.
Терлетеді. Арқаландырып тұратынын
айтсаңшы. Қағанатқа барып қайтпайсың
ба? Үйдегідей болмайды. Домбыра
шертейік. Әңгімелесейік. Бүгін біздің
үйде қон.

— Түсіндім, Жұмаға. Айтқаныңыз
болсын.

Жолдан екі жарты ащы су алып,
Тимирязев пен Марков көшелерінің
қиылысындағы Жұмағанның үйіне келдік.
Өткен күні ет асқан екен. Заида жеңешем
бір қазан нарын жасап қойыпты. Жұмаған
Қайрат пен Есжанды шақырып алды.
Әлден соң Әуезханды алдыртты. Оны
сұмдық жақсы көретін. Қажытай ағам
да келді.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

Женешем қабағын шытпайды. Өйткені
өзі де ғаламат ақын ғой. Жұматай ағам
күй тартты. Өзінің күйлері. Сол күйлер
құлағымда қалып қойды.

АҚЫНМЕН ҚОШТАСУ

«Бір күлдермін ғарыш жаққа кетерде»
Жұматай Жақыпбаев

Бір күлдің де кете бардың ғарышқа,
Сан соқтырып сансыз жұртты
сарсаң тірлік — жарыста.

Көз жасымен қоштасу жыр жазады,
Ақын інің Алматыдан алыста.

Мағаз едің кең маңдайы келіскен,
Биік тұрдың ит ырғылжың керістен.
Перісі мен пендесі көп қоғамға
Сыйыса алмай кеттің бе әлде, періштем...

Жыла, Ләйла! Сен өксісең болғаны, —
деуші еді ақын. Келді міне, ол дағы.
Торқа етеді топырағын ақынның
Тарамдалған тамшылардың салмағы.

Өкінішке ұя болған жанары,
Жыла, Ләйла! Ақын кетіп барады....
Бір сен емес,
Жыр жұлдызы аққанда,
Барлық сұлу жыласа да болады.

Аязы бар ақиқатқа жүгінсем,
Арамызда жоқсың енді бүгін сен.
Алдамшы өмір, күйкі тірлік күйбеңін,
Ащы суға қоса тартып жүруші ең...

Кең дүние неге саған тарылды?
Кеңсайға сен тартып кеттің сыйғыза
алмай барыңды.

Тірлігінде олар үйде күткендей,
Күтесің ғой енді мұнда Айкүнің
мен жарыңды...

Сән үшін сен сұрап едің
Самарқанның кездігін,
(Жан үшін ел тағып жүрер кез бүгін...)
Құнтсыздығым өзек өртеп, езді мұң,
Қайда салып жіберемін енді оны,
Лезде кетіп қаларыңды сезді кім?!

Өлең өксіп гауһар мінез, гүл өңді,
Поэзия көгі кенет түнерді.
Тоңмойындық тоңдыратын көңілімді,
Жылы тартып жұбатады кім енді?..

Арызымды айтатұғын ағасың,
Көрмеуші едік көңіліңнің аласын.
Иттер жыртыған балағымды жасырдым,
Сездім дағы жүрегіңнің жарасын.

Жымыясың жылы өңіңе жарасым,
Жер қозғалса, сен қозғалмас дарасың.
Еш нәрсеге асықпайтын, бауырым,
Енді қайда қанат қағып барасың?

Сен де барып жайғастың ба,
жайсаңы көп қыратқа?..

Дұға оқимын өзіңе арнап жырақта.
Өміріңде күнә мүмкін бар шығар,
Өлеңіңе адал болдың бірақ та.

Қоштасарда жаз деуші едің өлеңді,
«Жақсы жырлар жазам, аға», — дегем-ді.
Қолым неге қалмайды екен қарысып,
Жаназа жыр жазудамын мен енді...

Әр жүрекке тастайтұғын әр ұшқын
Жыр арқылы жұртпен мәңгі табыстың.
«Әкімдіктен ақындық шен жоғары»
Әлеміне кеттің бе еніп ғарыштың?!

Жапырақтар жауғанымен сірә да,
Қалықтайды. Көзін қимай тұр о да.
Құстар үні құлазытып көңіліңді
Қүспен бірге қайтқаның ба, Жұмаға?..

Толып кеткен тобасыңға не түрлі,
Кезде мынау жөн көрдің бе кетуді —
Атақ пенен есеп қуған заманға
Көрсеткен бір қарсылығың секілді!..

Қазыбек ИСА
1990 жыл

Биыл – айтулы даталарға толы жыл. Әлемнің екінші ұстазы атанған Әбу Насыр Әл-Фарабидің – 1150, ұлы ойшылы Абай Құнанбайұлының 175 жылдық мерейтойы. Осынау екі тұлғаның мерейтойын жоғары деңгейде ұйымдастыруға ел басшылығы ерекше көңіл бөліп отыр. Бұл сөзімізге Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан» деген тақырыпта арнайы мақала жазғаны толық дәлел бола алады. Оның үстіне Президент «Абайдың мерейтойын той тойлау үшін емес, ой толғау үшін өткізілуі керек» деп, интеллектуалды ұлт қалыптастыру туралы тұщымды ойын ортаға салған болатын. Ал қазақтың арғы-бергі тарихындағы тұлғалардың өмірін халыққа кеңінен насихаттамай интеллектуалды ұлт қалыптастыру мүмкін емес.

АБАЙДЫ ТҮСІНУ ҮШІН АЛАШҚА ҮҢІЛУ КЕРЕК

Шыны керек, қарапайым халықтың арасында тоғыз ғасыр бұрын өмір сүрген Әбу Насыр Әл-Фараби тұрмақ, өткен ғасырда ғана өмірден өткен Абайдың өзін дұрыс түсінбей жататындар баршылық. Үлкен жиындарда «Абайдай ұлы ойшылы бар халық бақытты» деп айтқанымызбен, оның астарлы ойларына екінің бірінің тісі бата бермейді. Ал осыдан жүз жыл бұрын Әлихан Бөкейхан Абайдың өлендерін арнайы жинатып, кітап болып басылып шығуына ықпал еткен. Ұлт көсемі Абайтану ғылымының негізін қалап, барша алаш арыстарының назарын Абайға бұрды.

Нақтырақ айтсақ, ол 1906 жылы Абай шығармаларының қолжазбасын баспаға тапсыру үшін Омбыдан Семейге келе жатқан жолда – Тұзқала (Павлодар) іргесіндегі казактардың Ямишевский кентінде тұтқынға алынады. Сонда ол жеке заттарымен бірге Абай Құнанбайұлының өлендері тәркіленгенін, оның құны 5 мың патша рубліне тең екенін айтып, оны сақтауды қатаң талап етеді. Өзі қамауда жатып ақын шығармаларына араша түсуі әрі оның құны 5 мың рубль деп бағалауы алаш арыстарының Абайды ерекше құрмет тұтқанын айғақтаса керек.

АЛАШ АРЫСТАРЫ АБАЙДЫ НЕГЕ ҮЛГІ ТҮТТЫ?

Әлихан Бөкейханнан бастап, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы, Жүсіпбек Аймауытұлы, Мағжан Жұмабай сынды алаштың басты азаматтары Абайды үлгі тұтты. Егер біз Абайды жете түсінбесек, оны жүз жыл бұрын бағалаған алаш арыстарының еңбегіне назар аудару керек секілді. Өйткені бүгінде халық том-том еңбек оқығаннан гөрі көркем фильм, телесериал немесе деректі фильм көргенді қош көреді.

Мәселен «Қазақстан» теле-радио корпорациясын Ерлан Қарин басқарған тұста, бұл бағытта айтулы іс атқарды. Әуелі алаш арыстары хақында «Тар заман» атты он екі сериялы телеөнім көрерменге жол тартып, жұртшылық тарапынан он бағасын алды. Ашығын айтқанда, аз қаржымен Әлихан Бөкейхан бастаған Алаш арыстарының өмірі мен қызметін көрерменге ұсыну үлкен ерлік болды. Кейбір азаматтардың тарапынан бірлі-жарым сын айтылғанымен «Тар заман» сериалы мындаған жастың алаш туралы ұғымын қалыптастыруға ықпал етті.

Содан кейін ұлттық арна 1916 жылдың дүрбелеңі туралы «Кейкі мерген» сериалын түсіруге мұрындық болды. Аталған туындының құрылыс салнасында еңбек ететін құрдасын телесериалдың ютуб каналынан қызып көргенде таңғалғанмын.

Бұған дейін «Тар заман» мен «Кейкі мерген» секілді тарихи туындыларды тек гуманитарлық бағыттағы адамдар ғана көреді» деп ойлайтынмын. Алайда «Кейкі мерген» өзінің қызықты оқиғасымен көпшілікті баурап алған екен. Оның үстіне бұл сериалда казактар мемлекеттілігі әлдеқашан жойылып кеткен жоңғарлармен емес, патшалы Ресейдің әскерімен соғысады. Бұл «Қазақтар жоңғарлармен емес, неге орыспен қытаймен соғысқанын көрсетпейді» деген сынға нақты жауап болды деп ойлаймын.

«БЕЙМӘЛІМ АЛАШТЫҢ» АЛАШ ОРНЫ ЕРЕКШЕ

«Тар заман» мен «Кейкі мерген» телесериалы қоғамның тарихи туындыларға айрықша қызығушылық танытып отырғанын көрсетті. Сондықтан да алдағы уақытта Ұлы ақын мен алаштың рухани байланысын айғақтайтын деректі фильмдер түсірілсе нұр үстіне нұр болар еді. Мәселен ұлттық арнаның сәтті жобаларының бірі – «Беймәлім алаш» деректі фильмдер циклі жалғасын тапса, Абайды тану анағұрлым жеңілдер еді. Бұл туралы осыдан екі жыл бұрын қазіргі Қазақстан президентінің баспасөз хатшысы Берік Уәли «Ұлттық арнаның тағы бір жаңа жобасы – «Беймәлім Алаш» деректі фильмдер топтамасы жуырда эфирге шықпақ. Дәл қазір осы жобаның алғашқы бөлімдерін талқыладық. Фильмде Алаш арыстарының бұрын көп зергетеле қалғанын сегіз қиыр, төрт тарабына жасалған беймәлім сапарлары қамтылған. Телеарна басшысы ерледі. Ол басты арнаға келгелі, Алаштың рухы көтеріліп, алапасы аспандап тұр. «Рухани жаңғыру» деген шын мәнінде осылай болмақ», – деп жазған болатын.

Аталмыш жобаның тұрақты көрермені көп болып, зиялы қауым өкілдері тарапынан зор қолдау тапты. Осы күнге дейін «Беймәлім Алаштың» түп-тура тоғыз бөлімі түсіріліп, көрерменге жол тартуы да сондықтан. Ерлан Қариннің жақсы бастамасын қазіргі телеарнаның басшысы Ләззат Танысбай да жалғастырып, көшелі іс жасады. Ерлан Тынымбайұлы басқарып тұрған кезде «Беймәлім алаштың» үш бөлімі жарық көрсе, Ләззат Мұратқызының кезінде алты бөлімі көрерменмен қауышты. Іздеусіз жатқан алаштың боздақтары мен олардың ұлт үшін істеген өнегелі істері туған халқымен табысқандай болды. Бұл ұлт үшін онай ожда емес. Жалпақ жұрт «Алаш» дегенде орасан саналы алаштық алыптардың тізімін ғана білетін. «Беймәлім Алаш» жо-

басы «Алаш» идеясының астында ел үшін жанын пида еткен орасан көп алыптар бар екенін жапан жұртқа айшықтап бергендей әсер қалдырады.

Қазақ басын бөйгеге тігіп, ұрпақ үшін тер төккен Айдархан Тұрлыбай, Қайретдин Болғанбаев, Уәлитхан Танашев, Райымжан Мәрсекөв, Қазы Нұрмұхамбетұлы, Бактыгерей Құлманов секілді тұлғалардың ерен еңбегі ел назарына ілікті. Сонымен қатар, 1921 жылғы бірінші аштық кезіндегі алаш арыстарының арпалысы туралы «Беймәлім алаш. Жүсіпбектің Торғайға сапары» ашаршылықтан жұртты құтқаруға жанұшыра кіріскен азаматтың ақыры жалалы болып сотталғанын көрсетсе, «Беймәлім алаш. Әлиханнның Маңғыстауға екі реткі сапары» ұлт көсемінің 1916 жылғы дүрбелең кезінде және 1926 жылғы екі беймәлім сапары турасында, ал, «Беймәлім алаш. Мұстафаның Еуропаға сапары» Ташкенттен Каспиге дейінгі Мұстафа Шоқайдың беймәлім жолы турасында толғады. Иә, бұл азаматтардың қасиетті хәм қасіретті сапары зиялы қауым арасында мәлім болғанымен, жапан жұрт үшін беймәлім еді.

Жоғарыда есімдері аталған әр тұлғаның бас-басына түсірілген деректі фильмдер «Алаш» идеясының қаншалықты ауқымды болғанын көрсетеді. Жеке-жеке тағдырлар тұтас бір тарихтың айнасына айналып, бір-бірімен астасып жатыр. Десе де, бұл үлкен тарих толық ашылмағаны баршамызға белгілі.

Осы бір рухани гүлдену жолында тарихты түгендеу, тарихи сананы қалыптастыру маңызды. Сондықтан ұлт тарихын түгендейтін мұндай жобалар жалғасын тапқаны абзал. Өйткені «Алаш» идеясын ұстанып, елі үшін, жер үшін жанын пида еткен азаматтар баршылық. Бұл алып идеяның бейнесін ашу үшін, оны халыққа мәлім ету үшін әлі де талай еңбек керек деп есептейміз. Осы орайда «Қазақстан» телеарнасының басшысы Ләззат Мұратқызынан осы жобаның одан әрі жалғастыруға себепкер болса екен деген тілегіміз бар. Себебі есімі қазаққа беймәлім әлі талай «Алаш» қайраткерлерінің ғұмыры туралы дүние кезекте тұр деп білеміз.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Абайдың мерейтойын той тойлау үшін емес, ой толғау үшін өткізілуі керек» деп, интеллектуалды ұлт қалыптастыру туралы тұщымды ойын ортаға салды. Ал Абайды тану үшін әуелі Алаш арыстарының тарихына үңілу керек. Себебі алаш арыстарының еңбектері Абайды тануға жетелейді.

Серік ҚҰДАЙБЕРГЕНҰЛЫ

АБАЙ МҰРАСЫ – РУХАНИ ҚАЗЫНА

Ұлы Абай атамыздың 175 жылдығына орай еліміздің түкпір-түкпірінде көптеген ауқымды істер атқарылып жатқаны белгілі. Осындай игі істің бірі Ақтөбе қаласында өз жалғасын тапты. Атап айтқанда, Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдебиет-мемориалдық қорық-музейінің «Абай мұрасы – рухани қазына» атты көшпелі көрмесі Ақтөбеге әкелінді. Алдағы бір ай бойы ақтөбеліктер ақынның мол мұрасымен жете таныса түспек.

Ұлы ақын Абайдың 175 жылдығы қарсаңында Ақтөбе облыстық мәдениет, архивтер және құжаттама басқармасының қолдауымен Абайдың «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-

мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейінің «Абай мұрасы – рухани қазына» атты көрмесі ашылды. «Абайдың өмірі мен шығармашылығына қатысты құнды деректермен танысып, музыкалық мұрасы, қоғамдық қызметі, Құнанбай Мүсетбайұлы туралы мұрағат деректерін оқып, көре алады. Көрмеге 100-ден астам жәдігер әкелінді. Көрме барысында ел назарына ұсынылған құнды жәдігерлер арасында ері, кісе белбеу, тоғызқұмалақ тақтасы сынды Абай алақанының табы тиген бағалы дүниелер бар. 1885 жылы Семейдегі тарихи-өлкетану музейіне Абайдың өзі тапсырған асатаяқ, сыбызғы, XIX ғасырда пайдаланылған дауылпаз сынды музыкалық аспаптары да осы жерден табылады.

Музейдің аға ғылыми қызметкері

Қуат Қиықбайдың айтуынша, көрмеде Абай білім алған Семей қаласындағы Ахмет Риза мешіт-медресесінің XIX ғасырдағы Орта Азия елдерінде жарық көрген оқулықтар мен танымдық кітаптары бар. Абайдың әдеби-мемориалдық музейі М.Әуезовтің ұсынысы бойынша ақынның туғанына 95 жыл толу қарсаңында Қазақ КСР-нің Халық Комиссарлар кеңесінің қаулысы негізінде құрылған Қазақстан тарихындағы тұңғыш әдеби музей. 1990 жылы Абайдың 145 жылдық мерейтойына орай Қазақ КСР Министрлер кеңесінің қаулысымен «Жидебай-Бөрілі» мемлекеттік тарихи-мәдени және әдеби-мемориалдық қорық-музейі болып құрылды. Қорық-музейдің негізгі қорын 1885 жылы Абайдың өлкетану музейіне тапсырған заттары құрайды. Ұлы Абай мұрасын ел арасында кеңінен насихаттау бағытындағы жұмыстар алдағы уақытта да өз жалғасын таба бермек.

qazaquni.kz

ҚР МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ
СПОРТ МИНИСТРІ АҚТОТЫ
РАЙЫМҚҰЛОВАНЫҢ
НАЗАРЫНА

ТАРИХИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫМЫЗДЫ ҚАДІРЛЕЙ БІЛЕЙІК

Ұлттық тарихымыздың тамыры тым тереңде жатқаны белгілі. Сан ғасырлық мәдениетіміз бен өнерімізді, озық салт-дәстүріміз секілді көптеген құндылықтарымызды сақтап қалу бүгінгі біздерге сын, оны сол тұнық күйінде, қаз-қалпында келер ұрпаққа жеткізу қай жағынан алсақ та өте маңызды. Осы орайда елімізде қабылданған «Рухани жаңғыру» бағдарламасының алар орны зор. Тарыдай шашылып, қиын-қыстау замандардың көлеңкесінде қалған баға жетпес рухани байлықтарымызды қайта қалпына келтірудегі игі шаралардың соңғы жылдар қолға алынып жатқаны қуантады.

Тарих өздігінен туындамайды, оны біздің ата-бабаларымыз өзінің ерлікке толы өмірлік жолымен жазып кеткен, келер ұрпаққа қалдырған мұра, біздер үшін қандай қазына. Солардың бірі, қазақ елінің қалыптасуына, ұлтымыздың дамуына елеулі үлес қосқан, үлкен қолбасшы болған Ботбай батыр. Шежіре бойынша, Ұлы жүз құрамындағы Дулат тайпасынан тарайды. Ботбайдан төрт ұл туады. Бірінші ұлы Құдайқұлдан Әлімжан, Есбер, Бесторсық, Сиыршы туып, төрт ата ел болған және алты арыс Шағай аталығы (Есенбай, Ақша, Қожай, Асан, Жанқойлық, Тайлак) мен он екі ата Қоралас (Есен, Ырыс, Мәметай, Бекшора, Қауғаяқ, Шауқар, Итім, Сарым, Мырза, Бура, Томай, Қосан), Бұйдас сияқты аталар да Ботбайға кіреді. Алты арыс Шағай әулетінен қол бастаған Өлмес, Сәмен батырдың аты Ботбай руының ұранына айналған. Ұраны — Ботбай, Сәмен. Танбасы — дөңгелек. Бұл туралы ресми уикипедияда осылай жазылған.

Ботбайдан тараған сан мыңдаған ұрпақтар үшін, жалпы Алаш азаматтарына да Шымкент қаласы Сайрам кенті Абай көшесіндегі № 58 ғимараттағы «Ботбай Ата» кесенесі қасиетті, киелі орын болып табылады. Оған қазіргі көптеген ұрпақтары барып зиярат етеді. Сондықтан бұл кесененің тарихи және тәрбиелік мәні мен маңызы бүгінгі және келешек ұрпақ үшін зор деп есептейміз. Осыны ескерген Ботбай ұрпақтары 2004-2005 жылдары бұрынғы қабырғасы сөгіліп, уақыт өте ескірген кесенені қайта қалпына келтіру мақсатында жөндеуді қолға алып, бірқатар жұмыстар атқарылғанды. Оның ішіне намаз өтейтін, ас беретін қосымша құрылыстар да жүргізілген. Бұл шын мәнінде игі іс болды. Алайда, қазіргі заң бойынша қандай құрылыс болса да оған алдымен белгілі бір құжаттарды рәсімдеу шарт. Айталық құрылыс салатын жерге рұқсат, ғимарат жобасын белгілеу сияқты құжаттар қажет екені белгілі. Бірақ осы аталған істер атқарылмаған. Шежіреші, өлкетанушы Әшімқұл Ақпейілов бұл жауапты іс «Ботбай Ата» қорының басшысы Әбдібеков Қасқырбек

мырзаға тапсырылғанын айтады. Осы жерде мына бір мәселені де айта кеткен жөн. Тарихымызды түгендеген дұрыс, бірақ оны бұрмалауға ешкімнің қақысы жоқ. Кесенеді Ботбай ұрпақтарының шежіресіне арналған такта қойылғанмен ондағы деректерде кейбір дәлсіздіктер кездеседі. Шежіреші Ә.Ақпейілов «Ботбайдан — Құдайғұл, Жақып (Қоралас), Шағай, Мырза (Бидас) деп жазса, тас тактада Жақып Шағайдан бұрын жазылып кеткен. Бұл батыр ағайындылардың қайсысының жасы туралы екенін шатастырып, ұрпақтарының тарихты дұрыс түсінуіне кедергі келтіреді. Біз мүмкіндігінше тарихи деректерді барынша қазқалпында сақтауға міндеттіміз. Сол сияқты, шежіреші Ә.Ақпейіловтен алынған батырлар тізімінде Жауғаш батыр Текебай батырдан кейін он бесінші болып көрсетілген. Алайда, тасқа жазылғанда 1734 жылы туылған Жауғаш батыр тізімде жоғары шығып кеткен. Бұның бәрін тарихи деректер бұрмаланбасын деген ниетпен айтып отырмыз.

Бүгінгі күн бәрінен бұрын алғашқыда «ашық аспан астындағы мұражай» болады деп жоспарлап, кесене жөндеу, қосымша құрылыстар салынған кешеннің құжаттарын ретке келтіру үлкен мәселе қалпында қалып отыр. Оған жауапты қор басшысы Қ. Әбдібеков мырза белсенділік көрсете қойған жоқ. «Қолыңнан келмесе өзге біреулерге тапсырайық» деген көпшіліктің ұсынысына да назар аудармады. «Қорды өлгенімше ешкім менен ала алмайды» деген сынай танытуда. Бұл жерде мәселе қорды кім басқарғанында емес. Оны ресми түрде заңдастыру жылдар өтсе де бәрібір міндеттеледі. Ол кезде рәсімдеу қиындау болатыны анық. Сондықтан көпшіліктің атынан Ж.Абжатов, С.Молдахметов, К.Баймұратов, С.Омарбеков секілді азаматтар Шымкент қаласының прокуроры М. Қожабаевтың атына осыған байланысты арыз түсірген болатын. Онда заң бойынша рұқсатсыз салынғаны үшін айыппұл төлесек те құрылыс рәсімдеуге көмек сұрағанды. Прокурордың пәрмені бойынша Шымкент қаласы құрылыс бақылау басқармасы жауап хат жолдады. (29-11-2019ж. Кіріс нөмірі — №16-06/ЖТ-А-18178). Хатта «Ботбай Ата» қоғамдық қорына ҚР «Қазақстан республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы Заң талаптарын бұзғаны үшін ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің 316 бабының 1-ші бөлігі, 321 бабы, 323 бабына сәйкес а.ж. 26-қарашада әкімшілік

құқық бұзушылық хаттама толтырылып, негізінен қарау үшін Шымкент қаласы мамандандырылған әкімшілік сотына жолданды» делінген.

2019 жылы 11-желтоқсанда судья Н.Алиевтың төрағамымен өткен Шымкент қаласы мамандандырылған әкімшілік сот отырысы болып өтті. Онда алдымен істің қаралатын орны мен уақыты тиісті түрде хабарланған құқық бұзушы «Ботбай Ата» қоры өкілі сотқа белгісіз себептермен келмегені және одан істі кейінге қалдыру туралы ұсыныс келіп түспегендігі ескертіліп, жоғарыда көрсетілген құрылысқа байланысты заңбұзушылықтар толығымен анықталып дәлелденгені айтылды. Мұндай жағдайда сот істі Әкімшілік құқық бұзудың 744-бабы, 2-ші бөлігіне сәйкес қор өкілінің қатысуынсыз қарауды мүмкін деп тапты. Сототырысының нәтижесінде «Ботбай Ата» қоғамдық қоры Әкімшілік құқық бұзушылық туралы ҚР Кодексінің 463 бабының 1-ші бөлігімен жауапкершілікке тартылсын, осы баппен оған әкімшілік құқық бұзушылықтар жасау нысанын және құралын төркілеусіз 63 125 теңге әкімшілік айыппұл салынсын», — деп қаулы шығарды.

Сол сот қаулысы шыққаннан бері үш айдан аса уақыт өтті. Бірақ «Ботбай Ата» кесенесі құрылысына қатысты құжаттарды рәсімдеу осы күнге дейін орындалмай, созылып келеді. Оған жауапты қор басшысы Қ. Әбдібеков қандай іс-қимыл көрсететіні белгісіз.

Тарихымыз біздің өткен шағымыз болғанмен, содан тәлім алып болашаққа бағдар жасайтын бағалы дүниеміз, оны көзіміздің қарашығындай сақтау парызымыз. Біз батырдың бүгінгі мыңдаған ұрпақтары Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі тарапынан «Ботбай Ата» кесенесі маңында туындаған мәселеге байланысты төмендегідей көмек сұраймыз:

1. «Ботбай Ата» кесенесі құжаттарын заңды түрде рәсімдеуге ықпал ету.

2. «Ботбай Ата» кесенесі еліміздің тарихи құндылықтар тізіміне тіркеп, мемлекеттік қолдау көрсету.

Еліміздің мәдениет саласын басқарып отырған азаматтар біздің бұл мәселемізді жете түсініп, ортақ игі істі атқаруға қол үшін береді деген сенімдеміз.

Ботбай баба ұрпақтары атынан:
Сағынбек ҚАЛЫБАЕВ,
Арсен ЕСТАЕВ.
Байланыс телефоны -
87071137427

Абдолла ДАСТАНОВ:

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ «ТЕРРОРЛЫҚ» ҚҰРСАУҒА ТҮСТІ МЕ?

Наурыздың 4-күні, сағат таңғы 9.30-да селекторлық жиынға шақырылып, Сәтбаев қалалық әкімдігінің шағын залына жиналды. Тақырып діни экстремизм, террорлық әрекеттерге қарсы күрес туралы екен.

Басталды... Облыс әкімдігінің залында отырғандар да, түгелдей — қазақ. Бірақ, бұл жолғы жиында әдеттегідей «саламатсыздар ма?» дегенді де ести алмадық. Бірден орысша басталды да, солай жалғасты. Жиынды кім өткізіп отырғанын да біле алмадық. Өйткені, аты — жөнін айта қоймады — ау сол кісі. Айтса да, анықтап айтылмады ма, өз басым естігенім жоқ. Әйтпесе, «пәленше түгеншеулы» деп жазып қояр едік есім сойын. Содан соң есім сойын тағы да анықтап біле алмай қалған бір журналист бауырымыз дайындаған «террорлық әрекеттердің» тарихынан слайдтар көрсетіп, оншақты минут уақытымызды алды. Оның тілі де — бірыңғай орысша, ырымға қазақша сөз жоқ. Сонымен, «открытый часть» дегені бітіп, «закрытый частьқа» біздердің қатыспайтынымыз айтылды. «Открытыйда» ашылмаған қазақ тілінің бағы «закрытыйда» ашыла қоймаған шығар?

Қасым — Жомарт Кемелұлы қазір қазақ тілі — ұлтаралық қатынас тіліне айналсын деген талап қоюда. Ал, нақты күнделікті өмірде мемлекеттік мәртебесі бар тілді ең алдымен мемлекеттік шенеуніктер өздері керек етпей жатыр. Сонда олар ел Президентін тыңдамай ма? Елдің Заңына бағынғысы келмей ме? Ең қызығы, осындай шенеуніктерге басшылары «сенің мұның қалай?» демей ме? Сөйтіп, террорлық әрекеттерге қарсы жиынға барып, МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛГЕ ҚАРСЫ ЛОУСЫҚТЫ АРНАП, «ТЕРРОРЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕРГЕ ДЕРЕС ҚАУЫРЛЫҚ» ҚҰРСАУҒА ТҮСТІ МЕ?» деп отырысымыз мынау.

Қарашаш ТОҚСАНБАЙ:

ҚАЗАҚША БІЛМЕЙТІНДЕРДІ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕЛЕР МАҢЫНА ЖОЛАТПАУ КЕРЕК

«ҚАЗПОШТА» АҚ БАСШЫЛЫҒЫ НАЗАРЫНА!

Бүгін, 11 наурызда, тап осы қазір елордадағы Петров көшесі бойындағы «Алтай» супермаркетінде орналасқан Қазпошта бөлімшесінен ауыл жаққа екі жәшік кітап салдым. Пошташы — қазақша сөйлеймін, қағазды да қазақша толтырып бердім. Ал пошташы қызым тек орысша сайрап, қазақ бола тұра өзінің ана тілінде сөйлегісі келмейтін сынай танытты, яки менсінбеді. Сол аралықта бас сұққан 4-5 қазақ әйел де солай, бөтен тілде шүлдірледі. Негізі бар бәле өзімізден екенін түсіндім.

Әй, намыссыз сорлылар -ай өңшең! Орыс тілінде сөйлесек, сауатты болып кеттік деп ойлай ма екен әлде тамыры солып, кеуіп қалған кәуек бастар! Жок, болмаса қазақ тілінен әбден безген, түп-тұқылына дейін мәңгүрттенген бейбақтар ма! Мұндайларға айт не, айтпа не, бәрібір, текке басынды ауыртасын, жүйкенді тоздырасын. Көппен қайтп күрессесің. Мұндай антұрғандар өте көп қой өйткені. Астанаға тек сондай сорақылар ғана жиналған ба немене пәле өзі дейсің, барлық жерде көретіні осы сорақы жағдай болған соң. Айтпағым, мен қазақша сұрап тұрғанда әлгі пошташы қыздың бір ауыз қазақша тіл таппағаны. Ол орысшасынан таймай, мен қазақшамнан бас тартпай, іштей қасарысып, іштей бір -бірімізге жынымыз ойнап, іштей күресіп, біраз жерге бардық. Зат салатын қорапты өзіме қарай ысырып, әр түрлі әнтек мінзін де байқатып қалды. Әкірендеп, дөрекі сөйлейтін, шалқас мінзес немене екен. Немерендей баламен салғыласып тұрасың ба? Қайтем мұрынбоқ қызға сөзімді қор етіп, қой деп өзімді-өзім өздер ұстағанын -ай!

Сөйтіп тұрғанның өзінде «агрессививисыз» деген сөз естідім. Мұндай әдеп этикасынан жұрдай, қазақша сұрап тұрған адамға орысша жауап қататын шөпжелкелерді негізі көпшілікпен жұмыс істейтін мемлекеттік мекемелердің маңына жолатпау керек қой. Қарапайым пошта мәдениетін меңгермеген адам бұл қызметке қайдан кіріп кеткен... Кәсіби әдептен жұрдай кішкентай қыздың үлкен мінін көріп, көңіл құлазыды! Қазақша білетін, қазақша сөйлейтін қыз болса, үлкен адам деп сыйлап тұрар ма деп ойлаймын. Орысша сөйлейтін жастардың көбінің дөрекі, ә, десен мә, деп тұратыны несі екен осы...

ТРАЙБАЛИЗМ — ПРЕГРАДА ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАЦИИ?!

Когда говорят, что казахи делятся на роды — это неправильная и провокационная формулировка, надо говорить: казахский народ состоит из родов, а не делится. Мощь генеалогического дерева поκειται на многовековой внутренней силе. Это благодатная биофизическая среда, где ежедневно происходит акт сотворения жизни, обновления, акт передачи генетической информации.

РОД БЫЛ НЕОБХОДИМ ДЛЯ СОХРАНЕНИЯ РОДОВЫХ ЗЕМЕЛЬ

Это историческая, культурная, антропологическая и социологическая данность. Ее надо хорошо системно изучать, понимать и уметь с этим работать. Это имманентное свойство казахов в течение столетий помогало выживать, это вросло в плоть и кровь любого укорененного в почву казаха.

Это присутствует, даже если мы это не принимаем или пытаемся с ним бороться. В какие-то периоды истории родоплеменная структура была конкурентным преимуществом, помогала быть эффективными, создавала новые возможности, укрепляла солидарность и социальную мобильность казахов, в особенности по сравнению с европейскими этносами.

Родовая система была необходима и для сохранения родовых земель: определенная земля была во владении определенных родов, все казахи знали, где чья земля. Это еще связано с экономикой.

21 октября 1868 года в России вышел «Указ о преобразовании управления казаками Оренбургского и Сибирского ведомств», и одновременно с указом было принято «Временное положение об управлении в Уральской, Тургайской, Акмолинской и Семипалатинской областях», по которому в управление Оренбургского генерал-губернатора вошли Уральская и Тургайская области, а Акмолинская и Семипалатинская области — генерал-губернатору Западной Сибири. То есть в 1868 году Россия поделила степь на волости взамен деления на родовые земли и начала борьбу с родами.

До революции кровнородственная связь казахов была естественной формой существования, альфой и омегой социальной и личной жизни народа. Кровнородственная связь тех времен определяла все.

Каждый казах с детства знал, откуда он вышел, и нес это через всю жизнь.

Каждый казах должен был знать семь поколений своих предков, поскольку не было паспортов и свидетельств о рождении. К тому же у казахов была система экзогамии: жен брали либо из другого рода, либо по семи поколениям вычисляли кровнородственную связь, чтобы не было кровосмешения.

В наше время говорят о памяти на клеточном уровне, то есть большую информацию от своих предков мы передаем детям через свое тело. Культ предков, известный многим народам, улучшает эту память. Незнание же прошлого своего рода, его известных представителей погашает генетическую информацию, что вызывает сбой на клеточном уровне и появляются «блуждающие души» и болезни.

Такое состояние может повлечь и нарушение или несоблюдение каких-либо погребальных обрядов после смерти близкого человека. Народная медицина оценивает знание своих предков как обязательное семейное достоинство. При некоторых заболеваниях она советует чтение сказаний и мифов; особенно благотворно влияет их профессиональное исполнение с музыкальным сопровождением.

В традиционном кочевом обществе во главу всегда ставились семейные родовые отношения. У нас не было сирот, детских домов, дети не оставались на улице, их не бросали — при смерти родителей детей брали родственники; чем больше детей, тем сильнее были семья и род. Род и семья на себя брали все функции, социальные обязательства. Сейчас эти функции взяло на себя государство: детские дома, дома для престарелых, пенсионное обеспечение и т.д. Но это в известной мере разрушило традиционную семью.

Кочевое общество постоянно было заинтересовано в увеличении своей численности, это краеугольный камень его развития. Если в клане насчитывается достаточное количество людей, с ним будут считаться. Если род малочисленный, то и отношение соответствующее. Поэтому родовые правители всегда старались укреплять семью и род.

Нормой было и усыновление детей своих побежденных врагов. Даже брали к себе найденшей, детей со стороны — воспитывали, давали имя своего клана, и они росли полноценными людьми. Мало было и одиноких женщин в силу многоженства, аменгерства (замужество вдовы за брата, родственника мужа) и родовой ответственности за его членов. Если умирал один из братьев, и чтобы его дети воспитывались внутри клана, вдова могла выйти замуж за другого брата.

Главой рода становился, как правило, старший сын, которому в наследство переходили тысячные табуны. Его табуны нуждались в присмотре, который осуществлял его более бедные сородичи. Он же, в свою очередь, заботился о них. Такая система взаимоподдержки была способом выживания.

ДРУГИЕ ЧЕРТЫ И СОДЕРЖАНИЕ РОДОПЛЕМЕННОЙ СОЛИДАРНОСТИ

В годы советской коллективизации вчерашним баям и зажиточным казахам выживать помогали бедняки-сородичи. Заметив такую родовую солидарность и помощь, советы взяли и за бедняков, отнимая у них последнего козленка. К тому же в советское (и в царское) время постарались разрушить родовое единство, насильно переселяя людей под разными предлогами из своих вековых мест обитания.

В современных условиях из-за кардинального изменения образа и условий жизни родоплеменная солидарность не только начала терять первоначальное значение, но приобрела некоторые другие черты и содержание.

О трайбализме у нас говорить не принято. Тем не менее, это явление существует. И, как считают многие, наряду с коррупцией является одним из основных тормозов развития государства. Сформировавшиеся много веков назад родоплеменные союзы и сегодня влияют на расстановку сил в политике и экономике.

А если с полной ответственностью подходить к этому вопросу, то трайбализм в современном исполнении очень пагубно влияет на принципы меритократии и поступательного движения и прогресса общества в целом.

Кадровая политика многих руководителей самого разного калибра до сих пор определяется по принципу родовой принадлежности и личной преданности. Те, кто изучает эту проблему, считают, что трайбализм деструктивно влияет на происходящие в стране демократические процессы и способствует эрозии государства.

Ведь в отличие от коррупции, о ней вслух не говорят. И она очень трудно диагностируется, поскольку клановые отношения во многом закрыты, особенно в сфере политики. Это отношения, которые осуществляются в кабинетной тиши. Мы можем об этом только догадываться и лишь интерпретировать последствия.

Исследования «назарбаевского поколения» показывают, что для него важен трайбализм как важная составляющая социальной мобильности. Если говорить о кадровой политике, то определяющее значение имеет принцип формирования команды, основанный на личной лояльности. Бюрократ набирает к себе в команду людей, которым он доверяет, учитывая финансовые ресурсы и условия их распределения.

Недаром у крупных чиновников — своя команда, с которой перебирается с одного кресла на другое. Развилась известная система «патрон — клиент». У каждого патрона была задача иметь как можно больше клиентов (подопечных) под собой. И чем больше у него подопечных, тем лучше.

Семейно-клановая особенность трайбализма приобрела новые качества — даже появились такие понятия, как «экономика племянников», «экономика зятьев».

Принцип команды среди бюрократов ослабляет надзор и контроль за исполнением реформ, так как создает круго-

вую поруку и информационную асимметрию.

Действия большей части казахской политической элиты, особенно в кадровой политике, подсознательно определяются принципом жузовой солидарности. Тем самым, трайбализм, хотя и неофициально, положен в основу государственного существования Казахстана.

СОБЛЮДАТЬ ПАРИТЕТ ИНТЕРЕСОВ ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАЦИИ

В то же время род может сыграть неоценимую роль в возрождении гражданского общества, переживающего глубокий внутренний кризис.

В нашей ситуации с развитием капитализма будет развиваться и демократия. Это будет способствовать формированию нации. При этом родоплеменная принадлежность никуда не уйдет.

Главное, чтобы люди к этому разумно относились. Пока есть казахи, будет существовать трайбализм. Другое дело — в какой форме. Сейчас он адаптировался к условиям ныне существующего в стране капитализма. Раньше он был доминирующим, затем стал преобладать в отдельных сферах. Сейчас он в третьей форме.

Если система дальше будет развиваться, то и трайбализм будет менять свою форму. То есть у него постоянно меняются сферы преобладания. В том, что казахи знают своих предков, нет ничего плохого. Важно, чтобы это оставалось в культурной и социальной сфере и не влияло на экономику и политику государства, что наблюдалось в последние десятилетия.

В настоящее время, как отмечают аналитики, жузовая система действует крайне деструктивно в системе власти Казахстана. По одной главной причине — нарушен баланс представительности от жузов в высших органах республики.

И в интересах государства и развития нации необходимо избегать тенденции в высшей властной структуре деления страны на юг, север, запад, восток, соблаговещивая справедливый паритет интересов. В то же время необходимо придерживаться принципа меритократии, согласно которому руководящие посты должны занимать наиболее способные люди, независимо от их жузовой принадлежности, социального происхождения и финансового достатка.

КАК Я ВЫУЧИЛ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК: КАЗАХСТАНЦЫ ПОДЕЛИЛИСЬ ОПЫТОМ

На республиканском форуме «Ұлы даланың ұлтаралық тілі», организованном Ассамблеей народа Казахстана, представители различных этносов обменялись мнениями. Соотечественники рассказали о том, что повлияло на изучение государственного языка, передало МИА «Казинформ».

Юлиана Новикова, воспитательница детского сада «Өркен» Атырауской области (русская):

— Я родилась в городе Кульсары Атырауской области. Стала невесткой в семье Жетімекжары. Мой супруг Шерхан — старший сын в семье. Живем вместе с родителями мужа. Со школьной скамьи начала изучать казахский. Хочу выразить благодарность друзьям, так как именно они помогли мне в изучении языка и традиции казахского народа. Когда я поклоняюсь свекру и свекрови, то есть делаю сәлем салу, они в ответ говорят мне «қосағынмен қоса ағар». Позже я поняла смысл этих пожеланий и быстро адаптировалась в казахской среде. Сколько людей, возможно, сейчас не слышат такие искренние пожелания в свой адрес. Некоторые считают, что делать поклон — это неуважение к себе. Так вот что я скажу им: спешите получать благословение старших! Работаю в детском саду воспитателем. Стараюсь обучать малышей тому, чему сама научилась.

Жамалайл Элимханов, директор ТОО «Емир-Ойл», город Актау (чеченец):

— В 1995 году после начала войны в Чечне моя семья переехала в Казахстан. Детство я провел в Актау. Учился в русской школе. Вместе со мной обучались дети разных национальностей. Поэтому русский язык был общим для всех. Я очень любил казахский язык, но не смог свободно овладеть им, так как не было среды для общения. После окончания школы поступил в Китайский политехнический университет на факультет экономики и международной торговли. Учеба проходила на английском и китайском языках. Спустя 5 лет я получил степень бакалавра. В 2014 году вернулся в Актау, где быстро нашел работу в

нефтегазовой компании. Причина тому — знание иностранных языков. Но меня всегда волновал один вопрос: я вырос на казахской земле, учился здесь, знаю четыре языка, но не владею государственным языком. После долгих раздумий я дал себе слово: смогу называть себя казахстанцем только в том случае, если буду свободно разговаривать на казахском. В 2016 году начал учить язык. За два года достиг такого уровня, что смог свободно разговаривать. Хочу сказать гражданам Казахстана: не смотрите на национальность и возраст, старайтесь знать государственный язык. К сожалению, в оправдание многие говорят одно — не было казахской среды и окружения, когда учились в школе, но это лишь отговорки. Самое главное — желание и уважение к своей стране. У меня получилось — полюбится и у вас!

Армен Огнесян, полицейский управления специализированной службы охраны (армянин):

— Я родился в Узбекистане. В школе начал изучать русский язык, в 2007 году переехал в Кызылорду, где учился в русском классе. Одноклассниками были представители разных этносов, но все разговаривали на казахском языке. Только я не знал казахский. Ребята смеялись надо мной, когда на их вопросы на казахском я отвечал на русском (смеется). В итоге, я попросил парней помочь мне в изучении языка. Так, в среде друзей и соседей я научился разговаривать по-казахски. Благодаря знанию государственного языка сейчас работаю в полиции. Разные интересные ситуации случаются со мной. Когда стою на заправ-

ке, люди, приехавшие из аула, спрашивают дорогу и мучаются, объясняя мне на русском. В такие моменты, когда отвечаю им на казахском, они, порой, обнимают меня со словами «балам, оказывается, ты казах».

Виктория Трегубова, ведущий-редактор телеканала «77», член русской общины «Радонеж» Жамбылской области (русская):

— Уже со школы я участвовала в различных олимпиадах городского масштаба по казахскому языку. В семье нас двое. Мой брат старше меня на три года. Он тоже окончил казахскую школу. Родилась я в России. В 2000 году мы переехали в Казахстан. Мама — уроженка села Уланбель Мойынкумского района. После школы, чтобы продолжить учебу, поехала в Россию. Там она встретила отца и они поженились. После 5-6 лет проживания в России мама захотела показать отцу свои родные края. Так мы и приехали в Казахстан. Нам настолько понравилась природа и гостеприимство казахов, что мы не хотели уезжать обратно. Я решила не ездить так далеко, чтобы продолжить обучение, и окончила Таразский государственный университет имени М.Х. Дулати. В этом году получила диплом. Надеюсь, что в будущем достигну поставленных целей. Родители, оказывается, сильно переживали, когда отдали нас в казахскую школу, так как оба не знали казахский. В детстве, чтобы выполнить домашнее задание, за помощью обращались к соседям. Со школы я активно участвовала в различных мероприятиях. С уверенностью могу сказать, что будущее Казахстана в казахском языке.

Александр Филатов, полицейский управления специализированной службы охраны (русский):

— Я родился в Жанааркинском районе Карагандинской области. Вырос в казахском селе. При этом никто не удивлялся тому, что русский мальчик знает казахский язык. На казахском я окончил школу, а затем колледж. Приехав в Нур-Султан, я слегка удивился. Здесь руководство разговаривает со мной на русском языке. Считаю себя настоящим казахом, потому что для меня оказалось легче разговаривать на казахском, нежели на русском. Поэтому, я считаю, что являюсь гражданином Казахстана, зная казахский язык — обязанность каждого. Благодаря знанию казахского, с 2015 года я работаю в органах внутренних дел.

Сабина Пак, член Корейского этнокультурного объединения, город Туркестан (корейка):

— Я родилась в селе Кызылкум Мактаральского района. Мама — казашка, а папа — кореец. В нашей семье все разговаривают на казахском, русском и корейском языках. В шесть лет пошла в казахскую школу. Все мои друзья — казахи. Я даже пишу стихи на казахском. Сейчас в университете «Мирас» обучаюсь на преподавателя казахского языка и литературы. Конечно, встречается, что порой сами казахи не разговаривают

на своем родном языке. Почему мы ставим во второе место наш государственный язык? Этим вопросом задавалась еще при выборе профессии. Поэтому хочу воспитать таких людей, которые будут любить казахский язык, в совершенстве владеть им, будут преданно служить своему народу. К примеру, мой брат знает наизусть все стихи Абая и его 45 слов назиданий. Он неоднократно становился победителем республиканских соревнований. Вместе с братом мы перевели на корейский язык 31 слово Абая.

Анель Пимичева, школьница (украинка):

— Я человек творческий. Становилась лауреатом различных вокальных конкурсов. Играю на доброе, а когда приходит вдохновение, то пишу песни. Если вы спросите, как я научилась говорить на казахском языке, то отвечу так: «Казахскому научил мой дедушка». Затем я пошла в садик в казахскую группу, по единоголосному решению родителей училась в казахской школе. Да, были свои трудности в изучении языка. Меня мотивировали, наверное, мои тройки, которые я получала по казахскому. В 2017 году заняла первое место на республиканской олимпиаде по казахскому языку. В этот же год выиграла в конкурсе «Ученик года-2017». В 2018 году стала обладателем награжденного знака «Патриот». Спустя год поступила в учебное заведение. Я решила стать журналистом, поэтому сейчас читаю произведения казахских классиков, чтобы в совершенстве владеть государственным языком.

Наталья Дементьева, директор Кокшетауского гуманитарно-технического лицея (русская):

— Мы все знаем, чтобы повысить статус государственного языка, у нас созданы все условия: выпускаются новые учебники, методики. Дети стараются владеть казахским языком и изучать грамматику казахского языка. Но, к сожалению, как мы заметили, молодежь, которая знает грамматику, в совершенстве не владеет государственным языком. Даже если есть языковая среда, дети не разговаривают на казахском. Все знаем, что молодежь быстро учит английский, даже если нет среды общения. Они отлично разговаривают на английском. Нет никакого языкового барьера. По-моему, мы должны использовать учебники и методики изучения английского языка для изучения казахского языка.

**КАК ЧЕЛОВЕК
ПРЕВРАЩАЕТСЯ
В НАРКОМАНА**

Поведение у наркомана во многом зависит от того, на чём «он сидит».

Существует множество типов наркотиков, и каждый влияет по-своему. Перемены во внешности, психике, поведении у «кокаинщика», любителя марихуаны и токсикомана могут заметно отличаться. Но есть и общие симптомы, которые явно скажут: перед вами – наркоман.

ном состоянии), скачки артериального давления, постоянный насморк и кашель, которые не лечатся классическими лекарствами, желтые зубы и странный запах изо рта (при некоторых видах зависимости запах исходит и от одежды), желудочно-кишечные расстройства (запоры сменяются диареей).

Необычное поведение, новые друзья, манера общения – это самые первые звоночки, которые могут сигнализировать о развитии наркомании и у подростков, и у взрослых людей.

КАК ЧЕЛОВЕК ПРЕВРАЩАЕТСЯ В НАРКОМАНА.

ПОПУЛЯРНО О СИМПТОМАХ, СТАДИЯХ НАРКОМАНИИ И ТИПАХ НАРКОТИКОВ

Эта беда может прийти в любой дом и к любой семье. Богатые, бедные, умные и не совсем – она никого не жалует. Да и распознать вначале бывает очень и очень сложно.

Обращайте внимание на кожу. Она становится бледной или, наоборот, подозрительно красной, шелушится или приобретает жирный блеск, в глазах тоже появляется нездоровый блеск, они краснеют, зрачки постоянно расширены или сужены до невидимости, меняется мимика: лицо становится или слишком живым, или приобретает неизменное выражение, как маска.

Вокруг рта или в уголках губ может появиться сильное раздражение, на языке появляется налет или продольные трещины, на теле можно разглядеть одиночные следы от уколов или целые инъекционные дорожки, а также синяки или царапинки (на руках, под мышками, в паху и т.д.).

Если заметили такое, надо быстрее бежать к врачам.

Не стремитесь сразу искать частных и притом наркологов. Искать надо за рубежом. С больным надо долго и упорно беседовать, постараться понять и заглянуть в его душу. Простыми уколами и таблетками тут не поможешь.

Позже меняется и внешний вид человека: он перестает следить за собой, носит грязную и мятую одежду, отдаёт предпочтение темным цветам в гардеробе. Переходит на закрытые вещи с длинными рукавами, чтобы скрыть следы. Грязные сальные волосы, неухоженные ногти и несвежая одежда, солнцезащитные очки в любое время суток – классический облик наркомана.

Если родной человек начинает странно себя вести или перестает следить за собой, необходимо обратить внимание на его здоровье. Плохое самочувствие и постоянные болячки являются спутниками наркомании.

Специалисты сразу скажут, что делать. И следуйте строго их указаниям. Заговоры и привороты не помогут. Надо постараться довести до него, что он болен. Пока он не осознает этого, все ваши усилия бесполезны.

Резкая потеря веса, наркоман жалуется на «сушняк» и пьет очень много жидкости, расстройства аппетита (долгое голодание, приступы обжорства, резкая любовь к сладкому), бессонница и нарушение режима дня (по ночам человек не может заснуть, а днем спит или находится в полусон-

Если появились подозрения, что родной человек подсел на запрещенные препараты, необходимо присмотреться, не появились ли у него необычные личные вещи.

Ищите ампулы, шприцы или иглы, неизвестные таблетки, курительные трубки и кальян, плотные комочки с сильным запахом, похожие на пластилин, длинные папиросы – «косяки», мини-весы, жгуты, шнуры или ленты для пережимания вен, почерневшие от огня ложечки, различные трубочки, клей, бутылки с ацетоном или растворителем.

**ТРИ СТАДИИ
НАРКОМАНИИ**

1. Ищет новую компанию «единомышленников». На начальной стадии по внешним признакам трудно определить, чем человек попал в капкан наркотической зависимости. Кожа еще здоровая, иногда могут расширяться/сужаться зрачки. Основные перемены – в поведении. Человек становится нервным, раздражительным.

Ближе к концу первой стадии начинают развиваться характерные признаки в виде небольших проблем со здоровьем – постоянный насморк, слезы, потеря веса. Возникают резкие перемены в настроении.

2. В это время развивается физическая зависимость от наркотиков, что отражается на внешнем виде и здоровье. Наркоман выглядит все хуже: тусклая одутловатая кожа, круги под глазами, синяки и следы от уколов на коже. Человек легко цепляется простуду, мучается от скачков давления, бессонницы. Возникают мышечные боли, судороги, потеря аппетита.

Появляются проблемы с учебной, конфликтными в семье и на работе. Общение с прежними друзьями сводится к минимуму, человек отгораживается от близких, становится скрытным и агрессивным. Скачки настроения становятся все более частыми: слезы и приступы жалости к себе сменяются злобой и скандалами.

В это время наркозависимые начинают врать родным, просить денег, воровать и уносить ценные вещи из дома.

3. На третьей стадии физическая и психологическая деградация чело-

века достигает своей высшей точки. Наркоман сильно худеет (хронические поносы этому только способствуют), перестает следить за собой. Из-за плохой кожи, разрушенных зубов, тусклых волос и ногтей выглядит очень изможденным, намного старше своих лет. Проблемы со здоровьем усиливаются, добавляются мучительные приступы абстиненции во время ломки,

ТИПЫ НАРКОТИКОВ

Если убедились, что беда уже пришла, важно определить, что принимает больной.

Признаки и скорость развития наркотической зависимости зависят не только от личности и состояния здоровья начинающего наркомана, но и от препарата, который человек принимает. Очень важно знать и распознать эти нюансы в поведении и внешнем виде, чтобы понять, какое вещество употребляет родной человек, и принять необходимые меры.

ОПИАТЫ

Героин и другие опиаты погружают человека в состояние апатии. Самые явные признаки в поведении – это спокойствие, заторможенность, замедленная тихая речь. Наркотики убивают в человеке все инстинкты, яркие эмоции и желания. Наркозависимый отказывается от еды, секса, привычных развлечений. Заметный признак – патологическая любовь к сладким продуктам (от остальных наркомана попросту тошнит). Запомните, это очень важно!

Далее, сухая кожа, узкие зрачки, стеклянный взгляд тоже говорят об опиоидной зависимости. Мышцы лица обвисают, мимика спокойная, отрешенная. Меняется голос – становится гнусавым, сиплым. Человек страдает от классических признаков простуды – насморк, кашель, слезы, лихорадка и озноб. Проблемы с кишечником и вечные запоры – тоже признак употребления опиатов.

КАННАБИОИДЫ

Марихуана/анаша на первом этапе, напротив, делает человека гиперактивным, веселым, активным,

невероятно общительным и увлеченным. Быстрая речь, стремительные движения, проблемы с координацией в пространстве – типичные признаки этой зависимости.

Впоследствии развивается депрессия, страдают мыслительные процессы, что отражается на учебе и работе. Перед человеком страдает от приступов паники, мании преследования, галлюцинаций.

Внешние признаки – это красные глаза, расширенные зрачки, обостренная реакция на внешние раздражители. Самый заметный признак у человека, недавно употребившего марихуану или гашиш, – это невероятно сильный аппетит и жажда.

ПСИХОСТИМУЛЯТОРЫ

Психостимуляторы провоцируют еще более мощный всплеск активности, который может продолжаться несколько дней. Наркоману нужно куда-то бежать, что-то делать, он быстро говорит и двигается. Речь может быть несвязанной.

При употреблении кокаина о такой зависимости скажут покрасневшее лицо, потливость, частый пульс, кровотечения из носа, потеря обоняния или вкуса. Также явные признаки – приступы эйфории, расстройства аппетита, аритмия и сердечная недостаточность.

Впоследствии развиваются психозы, параноидальные мысли, приступы паники и галлюцинации. В поведении усиливается немотивированная агрессия.

ГАЛЛЮЦИНОГЕНЫ

Постоянные галлюцинации – основной симптом того, что человек «сидит» на галлюциногенах. Если он разговаривает сам с собой или неодушевленными предметами, видит и слышит несуществующие предметы – пора бить тревогу.

Галлюциногены быстро вызывают перемены во внешнем виде (сухая кожа, расширенные зрачки), проблемы со здоровьем (учащенный пульс, гипертония, дрожание рук). Резко меняется поведение: человек становится подозрительным, вспыльчивым, агрессивным, нередко попытки суицида.

**СЕДАТИВНО-СНОТВОРНЫЕ
ПРЕПАРАТЫ**

Об интоксикации и злоупотреблении успокоительными/снотворными скажут, прежде всего, перемены в настроении. Эйфория может сменяться полной апатией или агрессивно-

стью (вплоть до попыток физического насилия) по отношению к родным. Трудности с вниманием, нарушения моторики, интеллектуальные расстройства – тоже последствия такой зависимости.

Основные физические проявления – заторможенная речь, «пятная походка», высыпания на коже, судорожные припадки, потливость. Страдает мимика, лицо превращается в своеобразную маску. Впоследствии могут развиваться депрессия, приступы паранойи, галлюцинации и даже умственная инвалидность.

**ЛЕТУЧИЕ
НАРКОТИЧЕСКИЕ
ВЕЩЕСТВА**

Распознать токсикомана можно в первую очередь по внешним признакам: странный запах (клея, бензина) от одежды, пятна краски или растворителей на вещах, пустые бутылки или тряпки, которые человек прячет в своей комнате.

Поведение подростка (они чаще становятся токсикоманами) очень странное: он украдкой нюхает свою одежду, по инерции подносит к носу ручки или маркеры, когда сидит за уроками или компьютером. Страдают мысли плохо учатся, конфликтуют с учителями.

Человек отказывается от еды, его часто тошнит, он резко худеет. Из-за ядовитых веществ постоянно болит голова, нарушается речь, походка и движения, появляется химический запах изо рта.

Токсикоманы мучаются от бессонницы, становятся злыми и раздражительными. Возможны галлюцинации (слуховые и зрительные), депрессия и попытки суицида.

А КАК ЛЕЧИТЬ?

Постепенно происходит деградация личности. Снижается критика, до полного разложения. Медленно, но всё человеческое в наркомане умирает.

А как лечить? Это самый частый вопрос. Тут единого рецепта нет. К каждому нужен свой подход. И многое зависит от встреч.

Если встретится такой врач, как Комарова Ольга Николаевна в Нур-Султане, считайте, повезло. И таких не мало.

Наркомания – самый изощренный способ самоубийства, придуманный человеком. Это желание отключить то, что дал нам Всевышний, то есть мозг. И превратиться в животного с примитивными инстинктами.

Эрик БАЙЖУНСОВ

Касым-Жомарт ТОКАЕВ:

ВСЕ НАЦИОНАЛЬНОСТИ, ПРОЖИВАЮЩИЕ В КАЗАХСТАНЕ, ПО СУТИ, ЯВЛЯЮТСЯ ЕДИНОЙ НАЦИЕЙ

Эксклюзивное интервью президента Республики Казахстан К.К.Токаева информационно-аналитическому порталу informburo.kz

— Уважаемый Касым-Жомарт Кемелевич, благодарим Вас за то, что нашли возможность ответить на несколько актуальных вопросов.

— Я всегда внимательно наблюдаю за тем, что происходит в информационном пространстве. Вижу, что в последнее время у многих казахстанцев возникают вопросы, которые активно обсуждаются в публичном поле, в частности, в социальных сетях.

Поэтому считал нужным принять ваше приглашение и объяснить свою позицию по интересующим общественность вопросам.

— Массовые столкновения на межнациональной почве в Кордайском районе Жамбылской области потрясли наше общество. Что намерено предпринять государство, чтобы не допустить повторения подобных трагических событий?

— Завтра, 1 марта, я выезжаю с рабочей поездкой в Жамбылскую область. Планирую встретиться с жителями сел в Кордайском районе, где проживают казахи и дунгане.

Очевидно, что мы должны переосмыслить наши подходы к вопросу межнациональных, межэтнических отношений.

Казахстан был и будет территорией дружбы и согласия. Наш девиз: единство в многообразии.

Все национальности, этнические группы, проживающие здесь, по сути, являются единой нацией. За рубежом нас знают как «казахов», поскольку в названии нашего государства звучит именно это слово.

Разумеется, не может быть и речи о покушении на самобытность каждого этноса, постоянно проживающего в Казахстане. Все они имеют и будут иметь право на изучение и применение своих языков, развитие культур, соблюдение обычаев.

В то же время ускоренное развитие должен получить казахский язык, которому в будущем суждено стать по-настоящему языком межнационального общения.

Я отнюдь не умаляю историческое значение русского языка, открывшего нам путь к знаниям в мировой науке и культуре. Жители Казахстана должны знать его на высоком уровне. Нам это только на пользу.

— Граждан Казахстана, как и всех стран мира, сегодня крайне беспокоит угроза распространения нового коронавируса. Что предпринимает государство, чтобы защитить здоровье граждан?

— Мы стараемся держать ситуацию на контроле.

Полностью гарантировать защиту от проникновения вируса, к сожалению, никто не может, включая развитые государства. Но своевременные меры пока дают положительные результаты. По состоянию на сегодняшний день

случаев заражения в Казахстане не зафиксировано.

Правительству поручено принять самые решительные, исчерпывающие меры для защиты здоровья наших граждан. Но без перебора и паники.

Коронавирус распространяется по миру с огромной скоростью и в угрожающих масштабах. Это нужно учитывать.

Если такая тенденция останется в силе, придётся переносить или отменять мероприятия с участием большого количества людей, в том числе международные форумы.

История показывает, что эпидемии «опасаются» энергичных действий властей и граждан. В Средние века чума отступала от городов, где люди выставляли против неё, а ведь тогда не было надлежащих лекарств.

Думаю, человечество со его знаниями и технологиями справится и с этой напастью.

— Сегодня общественность внимательно изучает проект закона о митингах, представляющий на обсуждение. Многие его положения вызывают критику. Какова Ваша позиция по данному вопросу?

— Как я говорил в Послании, мирные собрания являются гарантированным Конституцией правом наших граждан и могут проводиться в отведённых местными властями местах, причём не на окраинах городов.

Естественно, любые попытки, направленные на подрыв конституционного строя, а также проявления насильственного экстремизма будут пресекаться согласно законодательству. Это в интересах законодательного большинства граждан нашей страны.

В то же время считаю принципиально важным введение только уведомительного порядка проведения мирных собраний.

Конечно, организаторы при этом должны оповещать власти о планируемом количестве участников митинга, что крайне важно для обеспечения их безопасности.

Тем самым и организаторы, и местные власти будут нести обоюдную ответственность за поддержание общественного порядка.

Однако введение ограничений для участников уведомительных мирных собраний в количестве 250 человек, которые содержатся в правительственном законопроекте, полагаю нецелесообразным.

— Месяц назад на расширенном заседании правительства Вы дали ряд поручений по решению проблемы регистрации автомашин, ввезённых из стран ЕАЭС. Однако тема по-прежнему не сходит с повестки дня. Каковы дальнейшие шаги государства по решению данного вопроса?

— Согласно, проблема по-прежнему актуальна. Много людей ввезли тем или иным способом большое количество автомобилей из соседних стран.

По моему поручению Генеральная прокуратура дала правовую оценку этой ситуации. Есть претензии к деятельности некоторых государственных структур.

Кроме того, отдельные лица, умышленно нарушая законодательство и обманывая людей, построили на этом незаконный бизнес. По фактам мошеннических действий при ввозе машин из Армении идёт следствие.

Есть вопросы и по взаимодействию с некоторыми нашими партнёрами по ЕАЭС. Мы вместе с ними работаем над тем, чтобы исключить возможность повторения подобных проблем в будущем.

Правительству поручено разработать дополнительные организационные меры по упорядочению эксплуатации ввезённых из Армении автомашин с учётом интересов казахстанских владельцев.

— Как Вы оцениваете деятельность Национального совета общественного доверия (НСОД)? Будет ли ретроспектива в его составе?

— НСОД показал себя с хорошей стороны как Совет, способный генерировать полезные предложения по реформированию нашей государственной системы. В законодательный процесс запущен первый пакет политических реформ,

немало делается и в экономической сфере.

До конца года при участии НСОД будет подготовлен следующий пакет реформ. Идёт напряжённая работа с вовлечением и госслужащих.

Совет хотя бы прийти новые люди, желающие внести свой вклад в строительство нашего государства. Это известные юристы, гражданские активисты. Поэтому в скором времени будет объявлена ротация, которую я ранее анонсировал.

— В последние дни в стране и за рубежом активно обсуждается смерть в следственном изоляторе активиста Дулата Агадила. В столице прошёл митинг протеста. Многие люди сомневаются в официальной версии причин случившегося, говорят о смерти от возможных пыток. Как Вы можете прокомментировать эту ситуацию?

— Учитывая большой общественный резонанс, я внимательно ознакомился с этим делом. С уверенностью могу утверждать, что, к сожалению, активист Агадил скончался в результате сердечной недостаточности. Утверждать обратное — значит пойти против правды.

Кем бы ни был покойный, каких бы взглядов ни придерживался, он прежде всего человек. Человеческая жизнь уникальна и бесценна.

Все мы подчиняемся воле Верховного. Иманды болсын.

— Что Вы можете сказать по ситуации с Мухтаром Джакишевым?

— Данный вопрос находится исключительно в компетенции суда.

Мне, конечно, известно, что Джакишев неоднократно обращался с просьбой об условно-досрочном освобождении по состоянию здоровья.

3 марта состоится заседание суда первой инстанции. Давайте ждём его решения, которое, я уверен, будет справедливым.

Informburo.kz

■ НАЛОГИ

Утверждён новый код бюджетной классификации

Управление государственных доходов по Ауэзовскому району города Алматы сообщает, что Приказом Министра финансов Республики Казахстан от 11.12.2019 года № 1370 «О внесении изменений и дополнений в некоторые приказы» утверждён новый код бюджетной классификации (далее — КБК) 101111 «Корпоративный подоходный налог с юридических лиц, за исключением поступлений от субъектов крупного предпринимательства и организаций нефтяного сектора».

А также наименование КБК 101110 «Корпоративный подоходный налог с юридических лиц, за исключением поступлений от организаций нефтяного сектора» изложено в другой редакции:

101110 «Корпоративный подоходный налог с юридических лиц — субъектов крупного предпринимательства, за исключением поступлений от организаций нефтяного сектора».

В связи с чем, с 01.01.2020 года уплата корпоративного подоходного налога юридическими лицами — субъек-

тами крупного предпринимательства производится на КБК 101110, а на КБК 101111 — юридическими лицами, не относящимися к субъектам крупного предпринимательства.

Перечень субъектов крупного предпринимательства утверждён Приказом Министерства национальной экономики Республики Казахстан от 30.12.2019 года № 309.

Управление государственных доходов по Ауэзовскому району города Алматы

САНАТОРИЙ «ЗАНГАР»

ТЕЛУ - ЛЕЧЕНИЕ, ДУШЕ - ПРОСВЕТЛЕНИЕ

Санаторий «Зангар» – это жемчужина курортной зоны Сарыагаш, расположенная в центре зоны и имеющая огромный спектр оказываемых услуг. Наш санаторий готов помочь каждому желающему. Приятным бонусом являются доступные цены, но при этом высокий сервис, качественное оборудование.

ПРИОБРЕТАЯ ПУТЕВКУ В САНАТОРИЙ «ЗАНГАР», ВЫ ПОЛУЧАЕТЕ ЕЖЕДНЕВНО НА БЕСПЛАТНОЙ ОСНОВЕ 15 ВИДОВ ЛЕЧЕНИЯ, ОКАЗЫВАЕМЫХ ТОЛЬКО С ПОМОЩЬЮ МИНЕРАЛЬНОЙ ВОДЫ ИЗ ИСТОЧНИКА.

Забронируйте через сайт и получите бесплатный тур в Ташкент в подарок. (Необходимо иметь при себе паспорт) При бронировании через сайт – скидка 15%

SANATORY-ZANGAR.KZ

Детям до 12 лет оплата компенсирует только питание. Стоимость лечебных процедур определяется врачами индивидуально.
Дети с 7 до 12 лет – 6 000 тг
Дети с 2 до 7 лет – 4 000 тг
Дети до 2 лет – бесплатно

КОМФОРТ
Количество мест – 3
12 000 тг/сутки

ПОЛУЛЮКС
Количество мест – 2
13 000 тг/сутки

ЛЮКС 2-КОМНАТНЫЙ
Количество мест – 2
17 000 тг/сутки

СПИСОК ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ ПЛАТНЫХ УСЛУГ САНАТОРИЯ «ЗАНГАР»

- Массаж (общий, лечебный)
- Кедровая бочка
- Амок (кишечное орошение)
- Обследования лабораторные (общий анализ крови, биохимические анализы крови, общий анализ мочи)
- УЗИ (Ультразвуковое исследование)
- ЭФГДС (Эзофагогастродуоденоскопия)
- Лечебные ванны с добавками:
 - Пантовая ванна
 - Селеновая ванна
 - Скипидарная ванна
 - Сероводородная ванна
 - Пихтовая ванна
- Урологическое лечение
- Гинекологическое лечение
- Медикаментозное лечение (системы)
- ЭКГ (электрокардиограмма)

АДРЕС: САРЫАГАШСКИЙ РАЙОН, П. КОКТЕРЕК, УЛ. АЛТЫНСАРИНА 33.
ТЕЛЕФОН: +7 (701) 038 15 15
INSTAGRAM: @ZANGAR_SANATORY

СПИСОК УСЛУГ, ВХОДЯЩИХ В СТОИМОСТЬ ПУТЕВКИ В САНАТОРИЙ «ЗАНГАР»:

- Промывание желудка
- Дуоденальное зондирование
- Тюбаж (слепое зондирование)
- Микроклизмы (кызыл май, ромашка)
- Парафино-озокеритовое лечение
- Физиопроцедуры
- Ингаляция, УФО горло
- Электрофорез
- УВЧ
- Минеральная ванна
- Джакузи
- Циркулярный душ
- Консультации врачей (терапевта, кардиолога, гинеколога, уролога)
- Орошение десен
- Питье желчегонных, почечных трав

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	379,24	3 ай	қала	1137,72	6 ай	қала	2275,44	12 ай	қала	4550,88
1 ай	ауыл/аудан	397,86	3 ай	ауыл/аудан	1193,58	6 ай	ауыл/аудан	2387,16	12 ай	ауыл/аудан	4774,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ

Президент –
Редакторлар кеңесінің төрағасы –
Қазыбек ИСА

Бас редактор – Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Бас редактордың орынбасары –
Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

Жауапты хатшы – Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:

Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Айнұр АХМЕТ (мәдениет)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:

Азамат ТАСҚАРАУЛЫ

(8-702-931-89-86)

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Ақмола облысы:

Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:

Нұрсұлтан НҰРМАН

(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:

Айтақын БҮЛҒАҚ (8-702-239-62-99)

Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Мырзағали НҰРСЕЙІТ (8-701-771-6496)

Қанат БІРЖАНСАЛ (8-775-323-0850)

Батыс Қазақстан облысы:

Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

(8-701-111-61-05)

Жезқазған қаласы:

Жанат АСАНҚАЛИ

(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Сәтбаев қаласы:

Абдолла ДАСТАН

(8-71063) 7-20-97, 8-777-302-46-79)

Қарағанды облысы:

Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:

Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:

Рахат АЛТАЙ

(8-775-998-15-39)

Маңғыстау облысы:

Сағындық РЗАХМЕТ (8-775-379-84-88)

Түркістан облысы:

Әбдіғалпар АЙДАР

(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)

Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:

Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Атқарушы директор –

Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Тарату бөлімі:

Астанада:

Жасұлан ИСА

(8-776-120-19-72)

Шымкентте:

Мүтән ИСМАЙЫЛ (8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш» (87015728847)

дүңгіршіктерінде сатылады

Газет ҚР Мәдениет және Ақпарат

министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.

Күрәлі №13976-Г (Алғашқы күрәлік

№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқа-

расы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз.

Қолжазбалар өңделеді және қайта-

рылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап

береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жа-

салуды шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары

пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер

орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:

050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3

ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:

8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com

www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –

Зейнолла АБАЖАН

ТОО «Қазақ үні»

БИН 000540006784

ИИК КЗ508560000000385541

АГФ АО «БанкЦентрКредит»

г. Алматы, БИК КСЖБЗКХ, Кбе 17

Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында

басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.

Көлемі: 6 баспа табақ